

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ТЕМАТИЧНА ГРУПА СЛІВ
«ДИТИНА ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ»
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська
мова і література»
Севаст'янової Анастасії Сергіївни

Науковий керівник:
Гурова Оксана Модестівна,
кандидат філологічних наук,
доцент закладу вищої освіти

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ДИТИНА ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ».....	6
1.1. «Дитина» як об'єкт лінгвістичного дослідження.....	6
1.2. Поняття про тематичну групу.....	9
1.3. Лексичне значення слова та його структура.....	11
Висновки до розділу 1.....	14
Розділ 2. СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ СЛІВ «ДИТИНА ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ».....	15
2.1. Лексико-тематична підгрупа «Дитина та її близькі родичі».....	15
2.1.1. <i>Дитина</i> і <i>немовля</i> як базові найменування дитини першого року життя.....	16
2.1.2. Інші назви дитини цього вікового періоду.....	18
2.1.3. Мати і батько.....	24
2.1.4. Баба і дід.....	27
2.1.5. Назви інших членів родини.....	28
2.2. Лексико-тематична підгрупа «Мовлення дитини».....	30
2.3. Лексико-тематична підгрупа «Рухова активність дитини».....	33
2.4. Лексико-тематична підгрупа «Годування дитини».....	34
2.5. Лексико-тематична підгрупа «Одягання дитини».....	37
2.6. Лексико-тематична підгрупа «Сон дитини».....	39
2.7. Лексико-тематична підгрупа «Предметний світ дитини».....	41
Висновки до розділу 2.....	44
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
Анотація.....	56

ВСТУП

«Дитина» – це один із найцікавіших та найважливіших об’єктів дослідження в багатьох науках, зокрема лінгвістиці, тому на сьогодні є чимало праць, присвячених цій темі. Спектр вивчення теми дитини і дитинства величезний. Аспектами, які цікавлять мовознавців, стають дитяче мовлення (Г. Попова [57], Г. Занько [21], М. Асаула [3], А. Пікалова [55]); «дитина» в структурі концепту (В. Калько [35], Ю. Орлова [54], В. Яковлева [76], Я. Дияк [18], М. Кононенко [37]); специфіка номінації дітей різного віку (В. Семиряк [61], О. Зелінська [22], Т. Тищенко [70], О. Гурова [14; 15; 16], М. Філон [16], О. Крутоголова та К. Гладченко [40]).

Актуальність теми зумовлена тим, що досі не було спроб дослідити лексику тематичної групи «Дитина першого року життя». Вивчення такої лексики є надзвичайно важливим завданням, оскільки діти за перший рік проходять неймовірний шлях від першого гуку до перших словесних спроб; вивчають світ навколо, засвоюють мову та набувають соціальних навичок.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в науковому семінарі «Лексична і фразеологічна семантика в синхронічному вимірі» відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в межах наукової теми «Аналіз системи рівнів української мови XVII–XXI ст.».

Мета дослідження – з’ясувати лексико-семантичні особливості слів тематичної групи «Дитина першого року життя» в сучасній українській мові. Для реалізації зазначеної мети передбачається виконання таких **завдань**:

- 1) визначити теоретичні передумови вивчення лексики тематичної групи «Дитина першого року життя»;
- 2) окреслити склад і структуру лексики тематичної групи «Дитина першого року життя»;

3) схарактеризувати лексико-тематичні підгрупи зі значенням «дитина першого року життя»;

4) з'ясувати особливості семантики мовних одиниць.

Об'єкт дослідження – лексика тематичної групи «Дитина першого року життя».

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості лексики зі значенням «дитина першого року життя».

Джерелами фактичного матеріалу є словники різного типу (тлумачні, синонімів), інтернет-ресурси (форуми, сайти торгових марок), наукові роботи.

Методи дослідження: у роботі використані описовий метод (для з'ясування лексико-семантичної організації), елементи компонентного аналізу (з метою з'ясування різниці в семантичному наповненні), а також частково квантитативний прийом (під час встановлення поширеності різних груп оцінної лексики, активності та продуктивності словотвірних типів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві комплексно досліджено лексику тематичної групи «Дитина першого року життя» та з'ясовано структурно-семантичні особливості номінацій.

Практична цінність одержаних результатів. Результати дослідження є значущими для таких дисциплін, як психолінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика; можуть мати практичне застосування в розробленні спеціальних педагогічних матеріалів для дітей першого року, зокрема книг для найменших; для створення спеціалізованого словника для фахівців, що працюють з дітьми; у вивченні лінгвістики або психології дитинства для студентів-філологів чи студентів-педагогів; у роботі наукових семінарів, присвячених питанням лексичної семантики слова. Також одержані результати можуть бути корисними для батьків, які мають дітей цього віку, або для людей, які працюють із дітьми, зокрема вихователі або вчителі.

Апробація результатів роботи. Основні положення й результати дослідження були апробовані під час обговорення в науковому семінарі.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (76 позицій). Повний обсяг роботи – 47 сторінок та 8 сторінок літератури. У кінці роботи подається анотація.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ДИТИНА ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ»

1.1. «Дитина» як об'єкт лінгвістичного дослідження

Тема дітей і дитинства в різні періоди розвитку суспільного життя була об'єктом глибокого різноаспектного зацікавлення багатьох науковців. Її вивчають соціологи, психологи, культурологи, етнографи, лінгвісти тощо.

Особливу увагу дослідники приділяють вивченню поняття «дитина» з точки зору мовознавства. Період дитинства є важливим та цікавим для лінгвістичних досліджень, оскільки представлена тема є широкою та багатогранною. Чимало наукових праць присвячено дитячій лексиці та описові особливостей картини світу україномовної дитини. Г. Попова в статті «Основні концепти картини світу українськомовної дитини» з'ясовує лексико-семантичні особливості дитячих лексем, які вербалізують концепти картини світу дитини; досліджує способи їхнього словотворення та фонетичні явища [57]. Г. Занько в роботі «Основні елементи картини світу українськомовної дитини» здійснює комплексний аналіз дитячих лексем дошкільного віку та виявляє особливості картини світу дитини [21]. М. Асаула в статті «Лексико-семантичні особливості дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщини)» аналізує лексеми, визначає їх склад, структурні і семантичні особливості [3]. У статті «Специфічно дитячі слова української мови: семантика та морфологія» Т. Линник поставила за мету описати лексику дитини як відмінну від зменшувано-пестливих та звуконаслідувальних слів у мовленні дорослих [41]. У праці А. Пікалової «Основні параметри англomовного дитячого поетичного дискурсу» визначаються типи

комунікативної тональності, що властиві дитячому дискурсу; з'ясовуються основні стратегії, які актуалізуються в обраному дискурсі [55].

Тема дитини і дитинства розглядається лінгвістами в структурі концепту. В. Калько в статті «Вербальна репрезентація концепту діти в українських пареміях» робить комплексний аналіз лінгвокультурного представлення концепту на матеріалі прислів'їв; класифікує паремії за семантичними ознаками [35]. У праці Ю. Орлової «Структура денотативних сем концепту «вік людини» проводиться аналіз семної структури концепту; визначаються параметри, за якими можна схарактеризувати кожний віковий етап [54]. В. Яковлева в роботі «Вербалізація концепту сім'я в українській мовній картині світу» розглядає засоби вираження концепту, з'ясовує закономірності структурного і семіотичного його моделювання; визначає роль досліджуваного концепту як елемента української лінгвоментальності [76]. Я. Дияк у статті «Концепт «дитина» в новелі «Полігон» роману Олеся Гончара «Тронка» розглядає аспекти функціонування концепту в тексті новели та роману загалом [18]. М. Кононенко в праці «Вербалізація концепту «дитина» в шкільних підручниках з української мови» досліджує структуру концепту в навчальних текстах шкільних підручників [37]. У роботі М. Логвиненко «Текстовий концепт дитинство в прозі Еріка–Еммануеля Шмітта: досвід лінгвокогнітивного аналізу» аналізується концепт у межах французької художньої прози крізь призму когнітивної лінгвістики й лінгвопоетики [45]. Г. Сагач у статті «Концепт «дитина» в поетичній творчості Тараса Шевченка» висвітлює багатозначність концепту в українській мові та зокрема у творчості Т. Шевченка [60]. Л. Дорошенко в праці «Репрезентація концепту «childhood-дитинство» в англomовній лінгвокультурі» досліджує концепт «дитинство», його структуру та вербальну репрезентацію, а також проводить лексикографічний аналіз цього поняття в англійській мові [19].

Здебільшого викликає зацікавлення саме специфіка номінації дітей різного віку. В. Семиряк у праці «Номінація дитини в українській мові» робить аналіз назв осіб дитячого віку в українській літературній та розмовній мові,

наголошуючи на особливостях способу номінації дитини за віком [61]. У статті «Іменники на позначення дитячого віку» В. Матвеев описує слова на позначення дітей та аналізує специфіку творення назв [48]. Також номінація дитини вивчалася цим дослідником з точки зору зіставлення з відповідниками в інших мовах [47]. Праця О. Зелінської «Мовні засоби змалювання дітей в українському художньому дискурсі» знайомить нас із лексемами на позначення дитини, розподіленими за тематичними групами [22]. Т. Тищенко в роботі «Способи номінації в тематичній групі лексики родильного обряду в східноpodільських говірках» робить системний опис лексико-семантичної групи на позначення дітей, з'ясовує способи та види номінації [70]. У статті О. Гурової «Семантика слів *дитя*, *дитина* як репрезентант класифікаційних характеристик віку дитини» з'ясовуються особливості семантики окреслених номінацій у контексті народних уявлень про стратифікацію вікових періодів життя людини; а також простежується словотвірна продуктивність таких коренів, як *-дит-/-dīt-*; виявляється й розглядається відбиття в семантиці лексеми *дитя* її первісного значеннєвого потенціалу [15]. У роботі «Лексико-семантична підгрупа «підлітки» в українській мові» О. Гурова та М. Філон характеризують семантику окремих номінацій із загальним значенням «підлітки» з урахуванням вікової періодизації; аналізують екстралінгвальні чинники, що зумовлюють називання дітей у період дорослішання та соціальної адаптації [16]. О. Крутоголова та К. Гладченко в праці «Структурна модель лексико-семантичного поля «підліток» у тетралогії Марини Павленко «Русалонька із 7-В» як репрезентант ідеї лексичної неперервності» аналізують ядро-периферійну структуру лексико-семантичного поля; досліджують зв'язок лексичних одиниць у межах цього поля [40]. У роботі М. Мамич та О. Шевченко-Бітенської «Семантична структура терміна «дитина» в законодавчих текстах і професійна компетентність студентів-правників: асоціативно-семантичний аспект» визначаються особливості семантичної структури обраного терміна в законодавчому тексті; установлюються тематичні зв'язки ключових синтаксичних номінацій дитини, виявляється

система концептуальних реалізацій асоціативних пар «дитина і захист», «дитина і здоров'я», «дитина і освіта» тощо [46].

Отже, дитина є об'єктом різнодисциплінарних досліджень. У лінгвоукраїністиці докладно описано назви дітей у системно-структурному аспекті, де проаналізовано специфіку творення мовних одиниць, з'ясовано особливості внутрішньої форми, здійснено компаративний аналіз, досліджено функціонування в художніх дискурсах; назви на позначення дітей були предметом вивчення в структурі концепту.

1.2. Поняття про тематичну групу

Лексичний склад можна досліджувати в різний спосіб, зокрема як одиниці тематичної групи в межах мікросистем. Кожен дослідник по-своєму трактує поняття «тематична група». Розгляньмо деякі з визначень.

Л. Лисиченко в праці «Лексико-семантична система української мови» зазначає, що до тематичної групи зараховують «слова різних частин мови, об'єднані спільним відрізком дійсності» [44, с. 141]. І. Горбатенко в статті «Тематичні групи лексики в поезії Сергія Жадана» подає таке тлумачення: «тематичні групи лексики – об'єднання слів у межах певної «теми», які «ґрунтуються не на лексико-семантичних зв'язках, а на класифікації самих предметів і явищ» [11, с. 2]. І. Метнинська в роботі «Тематична та лексико-семантична класифікація українських комп'ютерних термінів» тематичними називає відкриті групи номінацій, «між поняттями яких наявний предметно-логічний зв'язок. Кожна група таких термінів пов'язана спільними значеннєвими прикметами, за якими ці слова співвідносяться як складники тематичної цілісності» [49, с. 27].

Р. Микульчик тлумачить поняття «тематична група» в такий спосіб: «1) те саме, що й лексична серія; 2) низка слів, яка за своїм основним (стрижневим) значенням належить до того самого семантичного поля» [50, с. 92]. Автор також зазначає, що «тематичне групування ґрунтовано на внутрішніх зв'язках предметів і явищ дійсності й зумовлено, насамперед, предметно-логічними ознаками» [50, с. 93]. На думку дослідника, слова об'єднуються в тематичну групу «на основі подібності чи спільності функцій позначуваних предметів і процесів в одній конкретній чи різних мовах» [50, с. 93].

Зауважмо, що деякі мовознавці ототожнюють поняття «тематична група» та «лексико-семантична група», що, на нашу думку, є помилковим. Як зазначено в Словнику лінгвістичних термінів Д. Ганича й І. Олійника, «семантична група – це підгрупа слів у межах однієї частини мови, які об'єднані спільністю значень» [10, с. 55]. Поняттю «тематична група» дослідники надають таке визначення: «низка слів, які об'єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають різновиди одного й того самого ряду предметів» [10, с. 55].

Найважливіша відмінність лексико-семантичної групи (далі – ЛСГ) від тематичної полягає в тому, що відбір слів у другу з них базується на класифікації предметів і явищ навколишнього світу, тобто позамовних зв'язках. Об'єднання в ЛСГ, навпаки, ґрунтується на лексико-семантичних, внутрішньомовних, зв'язках слів. Тематична група включає в себе слова, які виражені різними лексемами та об'єднані за певною ознакою; це більш широке групування. Такі групи можемо поділити на різні лексико-семантичні підгрупи. Якщо втратити якесь слово або змінити його значення, це ніяк не позначиться на тлумаченні інших. До тематичної групи відносимо класи слів, які мають одну тему чи типову ситуацію, тож спільна (ядерна) сема може бути відсутня. Під ЛСГ у вузькому значенні розумітимемо групу слів, що об'єднуються спільністю категоріально-родової семи (архісеми) та спільністю часткової віднесеності. Р. Микульчик зазначає, що різниця полягає в тому, що «лексико-семантичні групи слів – це продукт законів і закономірностей

розвитку лексичної семантики мови», а тематичні групи слів – «це сама їхня наявність або відсутність у будь-якій мові» [50, с. 92].

Отже, можемо підсумувати, що тематична група – це сукупність слів, які пов'язані між собою за змістом та вказують на один або декілька аспектів одного поняття. Такі групи слів, як правило, складаються зі слів різних граматичних категорій, таких як іменники, дієслова, прикметники, прислівники. Слова тематичної групи поєднуються не тільки на основі екстралінгвістичних факторів. Їх характеризує низка загальних семантичних характеристик. У значеннях слів однієї тематичної групи можна виділити єдину категоріально-лексичну сему, яка деталізується, уточнюється в кожному окремому слові за допомогою диференціальних сем.

1.3. Лексичне значення слова та його структура

Лексичне значення слова (далі – ЛЗ) – це сукупність усіх смислів, які пов'язані з цим словом у мові. Це зміст, чи історично закріплене у свідомості людей співвідношення між оболонкою, що звучить, і явищем дійсності. Людина здатна мислити поняттями, тобто абстрактно від предметів, до того ж слово своїм лексичним значенням відокремлює одне поняття від іншого. ЛЗ визначається словниковим значенням у різних контекстах. Кожне слово може мати декілька значень, які зазвичай пов'язані між собою за семантичними ознаками, що містять кожну властивість, притаманну якомусь предмету, явищу, дії тощо. Лексичне значення може мати в собі такі аспекти, як стилістичні відтінки, емоційні відтінки, культурні асоціації та інші.

ЛЗ мають не всі слова, а лише ті, що можуть виражати поняття. Такі слова називаються повнозначними чи самостійними. З граматичного погляду до них належать іменники, прикметники, числівники, дієслова, прислівники, займенники. Але рівності між лексичним значенням та поняттям немає.

Поняття – це копія предмета реальної дійсності в нашому мисленні. Воно в слові завжди одне, а значень може бути кілька.

В енциклопедії української мови подається таке визначення лексичного значення слова: це конкретний зміст слова, «який являє собою відображення або тільки вираження та фіксацію в свідомості позначуваного словом елемента дійсності і є закріпленням за формою слова (відповідним звуковим комплексом)» [71, с. 307], це дає йому можливість реалізуватися не тільки як явище свідомості, а й мови. Дослідники зазначають, що ЛЗ поєднує в собі три аспекти слова, це об'єднання «власне семантичного, тобто відображення позначуваної словом сутності; прагматичного – вираження емоційного ставлення мовців до позначуваного; синтактичного – місця Л. з. певного слова у відношенні до Л. з. інших, семантично пов'язаних з ним слів» [71, с. 307].

Л. Лисиченко у «Лексикології сучасної української літературної мови. (Семантична структура слова)» значну увагу приділяє таким явищам, як полісемія, омонімія, синонімія та антонімія; проводить аналіз семантичної структури слова. Дослідниця стверджує, що «семантична структура слова являє собою складне явище, яке можна схарактеризувати тільки при врахуванні його всебічних зв'язків із позамовною дійсністю та внутрілексичної системи» [43, с. 109].

М. Кочерган у роботі «Слово і контекст (Лексична сполучуваність)» подає таке тлумачення лексичного значення слова: «знакова інформація про референти»; «інформація, яка передається через означувальне мовного знака»; «інформація, спільна для носіїв цієї мови»; «та інформація, яку отримує слухач через означувальне мовного знака й тільки через нього» [39, с. 9]. Мовознавець вважає, що значення слова та його сполучуваність узаємозалежні: «семантикою слова зумовлюються його сполучувальні потенції, а сполучуваність є транспонентом значення слова, тому розширення чи звуження сполучуваності слова завжди сигналізують про зрушення в його семантиці» [39, с. 158].

Структура лексичного значення слова складається з двох основних елементів: денотативного та конотативного. Описуючи структуру ЛЗ, використовують терміни «денотат», «сигніфікат», «референт» та «конотат», зважаючи на функціональну природу мови, її системну організацію, особливості пізнавальних процесів, що породжують узагальнені пізнавальні образи-поняття, а також на зв'язок слів з оцінювальною діяльністю людини та її емоціями. Основним компонентом структури лексичного значення слова є його основне лексичне значення. Це значення визначає найбільш загальний та базовий смисл слова. Денотативний складник визначає об'єктивне значення, тобто його ЛЗ відображає предмет або поняття, яке слово позначає у світі. Конотативний – демонструє емоційні та асоціативні відтінки значення слова, які виникають унаслідок його використання в різних контекстах. Додаткові ЛЗ є важливим компонентом структури лексичного значення слова. Вони доповнюють та уточнюють основне ЛЗ, що дозволяє точніше передати смисл слова.

У посібнику «Сучасної української мови. Лексикологія» О. Хомік та М. Філон зазначають, що «денотат – це клас однорідних предметів, названий словом» [73, с. 48]. Ядром ЛЗ мовознавці вважають сигніфікат і тлумачать його у такий спосіб: «це сукупність ознак класу предметів, виділених й пізнаних людиною, що формують поняттєве ядро лексичного значення» [73, с. 48]. Референтом же науковці називають «одиничний предмет, що відображає актуалізацію слова та його співвіднесення з явищем дійсності в процесі мовленнєвої діяльності» [73, с. 48]. У посібнику зазначається, що «конотативні елементи не можуть бути виключені з лексичного значення слова, відділені від сигніфікативних денотативних елементів» [73, с. 48]. Конотативні елементи разом із предметно-поняттєвими у структурі ЛЗ, на думку дослідників, утворюють нерозривну єдність.

Отже, лексичне значення слова – це сукупність усіх асоціацій, які викликає це слово в мовця, тобто це смислове навантаження, яке зумовлює його вживання в мовленні. Кожне слово має своє ЛЗ, яке формується на основі його

контексту вживання, культурно-історичного контексту та особистих асоціацій мовця.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проаналізовано теоретичні питання роботи. Розглянуто поняття про тематичну групу та лексичне значення слова і його структуру.

Отже, можемо дійти висновку, що поняття про тематичну групу слів передбачає об'єднання лексичних одиниць, що належать до однієї тематики або семантично пов'язані. Тематичні групи можуть поділятися на лексико-тематичні чи лексико-семантичні підгрупи. Такі групи допомагають упорядковувати словниковий матеріал і систематизувати лексичні одиниці за спільними ознаками.

Лексичне значення слова є основною одиницею лексикології, яка відображає змістові характеристики слова. Це сукупність семантичних, граматичних та стилістичних ознак, що допомагають розрізняти смислові нюанси лексем й використовувати слова відповідно до контексту. Лексичне значення містить денотативний і конотативний складники, які визначають сукупність понять, асоціацій та емоцій, пов'язаних зі словом. Структура ЛЗ складається із денотата, сигніфіката, референта і конотата.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ СЛІВ «ДИТИНА ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ»

До тематичної групи слів «Дитина першого року життя», за нашими підрахунками, належать понад 900 номінацій, які пропонуємо розглянути в межах кількох підгруп, а саме: «Дитина та її близькі родичі», «Мовлення дитини», «Рухова активність дитини», «Годування дитини», «Одягання дитини», «Сон дитини», «Предметний світ дитини».

2.1. Лексико-тематична підгрупа «Дитина та її близькі родичі»

Діти кожного вікового етапу мають свої особливості, і використання відповідних слів допомагає передати цю специфіку в мові. Називання відбувається за такими критеріями, як рухова активність, прояв певних емоцій, мовленнєві здібності, поведінка тощо. Немовлята проходять великий шлях розвитку, тільки починають знайомство з навколишнім світом та набувають основних навичок. Тож на позначення дитини першого року життя в мові існує чимало номінацій.

Великий вплив на формування та розвиток дитини має її родина. Діти вбирають у себе все, що приймають від батьків, бабусь, дідусів та інших родичів. Поведінка, манера життя, стосунки, світогляд членів сім'ї створюють особистість. Немовлята потребують особливої уваги, догляду та турботи. Вони вчаться через дорослих, набувають нових навичок з їх допомогою, пізнають світ. Тому, звичайно, роль найближчого оточення є надважливою. На позначення матерів, батьків, дідів, бабів, братів та сестер у мові є велика кількість номінацій.

У лексико-тематичній підгрупі «Дитина та її близькі родичі», яка серед інших підгруп вирізняється виразною кількісною значущістю, нараховуємо близько 580 назв. Перейдімо до розгляду фактичного матеріалу окресленої підгрупи.

2.1.1. Дитина і немовля як базові найменування дитини першого року життя

Базовими номінаціями на позначення дітей першого року життя є *дитина* та *немовля*. У словниках та інтернет-джерелах подається різне тлумачення лексем. Розгляньмо основні визначення цих двох понять.

У тлумачному словнику української мови в 11-ти томах (далі – СУМ-11) зазначено, що *дитина* – це «маленька дівчинка або маленький хлопчик» [65, Т. 2, с. 287]. Також наявне трактування в переносному значенні: «про наївну, недосвідчену людину; син або дочка незалежно від їх віку; той або те, що успадкували характерні риси своєї епохи, свого середовища і т. ін.» [65, Т. 2, с. 287]. У двадцятитомному словнику української мови (далі – СУМ-20) додано ще таке тлумачення: «ласкаве звертання до молодої людини» [64]. Зазначмо, що в поданих визначеннях немає указівки на конкретний вік дитини.

Велику групу номінацій становлять демінутиви з коренями *-дит-*, *-діт-*: *дитинка, дитиночка, дитинча, дитинчатко, дитя, дитиня* [9, с. 145], *дитинуня* [38, с. 109], *дитинятко, дитинонька, дитяточко, дитятко, дитятонько* [9, с. 145], *дітиська* [64], *дітлак* [9, с. 145], *дітлах* [64], *дітлашня* [75, с. 110], *дітонька, дітонько, дітлашок* [9, с. 145], *діточко* [63, Т. 1, с. 393]. Таке словотвірне розмаїття свідчить про актуальність номінацій *дитина, діти* в сучасній українській літературній мові та їхню продуктивність.

Чимало лексем із такими коренями трапляються в різних говірках української мови, наприклад: *дитятейко, дитятойко, дітвачок, дикє, дикєтко, дикєточко, дитя* [53, с. 217], *дітя, дітище, дітятко* [53, с. 222], *дітвача, дітинка, дітинойко, дітвачок* [53, с. 221], *дитюк, дитворйя* [12,

с. 25], *динча* [2, Т. 1, с. 132], *дитва* [2, Т. 1, с. 134], *детва* [42, с. 27], *дитвуреча* [2, Т. 1, с. 134], *дітко* [2, Т. 1, с. 135], *дітвак* [75, с. 110], *дітеска* [38, с. 110], *дітка* [74, с. 279], *дітко* [2, Т. 1, с. 135], *дитятухно* [9, с. 145]. Звернімо увагу на те, що серед поданих назв із коренями *-дит-*, *-діт-* найбільшу кількість складають зменшено-пестливі утворення. Це пов'язано з особливим, ніжним ставленням до дитини як до найціннішої в сім'ї.

У наукових роботах, зокрема монографіях, підручниках, посібниках, статтях, дисертаціях, на позначення дітей до року активно вживається не лише номінація *дитина*, а й *немовля*. Діти першого року життя відзначаються тим, що до певного періоду вони не вміють говорити. Тож у СУМ-11 подається таке тлумачення лексеми *немовля*: «дитина, яка ще не вміє говорити; грудна дитина» [65, Т. 5, с. 338]. Оновлення дефініції відбулося в СУМ-20: «дитина віком до року» [64]. На нашу думку, це визначення є більш влучним та актуальним.

В універсальному словнику-енциклопедії зазначено, що *немовлям* зветься дитина з першого місяця життя й до періоду освоєння важливих навичок: ходіння, мовлення тощо, тобто до завершення першого року життя [72]. Вік немовляти має два періоди: *новонародженості* (перші чотири тижні після появи на світ) та *грудний вік*, який починається, коли дитині виповнюється один місяць і триває до року [52].

У мові існує таке поняття як «*грудна дитина*»; назва на її позначення виникла внаслідок того, що дитину до року рекомендується годувати грудьми. Раніше такий тип годування був пріоритетним та вважався нормою, а відхилення від норми траплялися не часто. Однак сьогодні не всі матері обирають грудне вигодовування, чимала кількість мам уже з перших днів віддає перевагу сумішам. Або ж є ті, хто не за власним бажанням, а через певні причини не має можливості давати малюкам саме грудне молоко. Тому зараз номінація *грудна дитина* рідко використовується в мові.

Натомість слово *немовля* набуло ознак терміна, який позначає дитину від народження до року. Зауважмо, що в програмі розвитку малюка від

народження до шести років «Я у світі» О. Аксьонової, А. Аніщук, Л. Артемової та інших авторів період першого року життя називається **віком немовляти** [1]. Також у сучасному психолого-педагогічному словнику знаходимо поняття «дитинство», де наводиться поділ життя дитини на вікові періоди, серед яких виокремлено **немовлячий вік** [69, с. 99]. Автори програми розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг» розподіляють перший рік життя на два етапи: від запліднення до десятого дня життя та від десяти днів до року [4]. Науковці вважають, що особа від десяти днів до року – це **дитина-немовля**. Також у параграфі, присвяченому дітям першого року, прослідковується використання такої лексеми, як **немовлята**.

Уживання номінації **немовля** на позначення дитини першого року життя трапляється досить часто й у публіцистичних текстах. Побачивши цю лексему, відразу зрозуміло, що мова йде про дитину до року. Тому в засобах масової інформації, чатах і форумах, інших інтернет-джерелах активно послуговуються саме назвою **немовля**, аби вказати на конкретний вік дитини. У мові наявні також зменшено-пестливі назви: **немовлятко, немовляточко** [9, с. 145].

Отже, слово **дитина** є більш загальним за значенням і може позначати дитину будь-якого віку. Якщо ж акцентувати увагу саме на віці, то в період від народження до року доцільним, на нашу думку, буде вживання лексеми **немовля**, оскільки її внутрішня форма, пов'язана з невмінням говорити, та сема «грудне вигодовування» на сьогодні не є визначальними й поступаються своїми позиціями.

2.1.2. Інші назви дитини цього вікового періоду

До слів на позначення дитини (безвідносно до конкретизації певного віку) належать застарілі назви старослов'янського походження, такі як **чадо, чадонько** [9, с. 145], **кістка** [53, с. 354], що також можуть стосуватися номінування немовляти (як правило, з іронічним чи жартівливим відтінком),

тому ці одиниці розглядаємо саме в межах аналізованої лексико-тематичної групи.

Далі перейдімо до опису номінацій, утворення яких мотивується різними чинниками: власне появою дитини на світ; стосовно інших дітей у родині; вдачею, емоційними та фізіологічними потребами; ознаками маленького віку тощо.

Із семантикою прямої вказівки на тільки-но народжену дитину в українській мові вживаються слова *новонароджене* [9, с. 145], *народження*, *народженняточко* [13, с. 74], *новорожденець* [63, Т.2, с. 569], *нарожденець* [63, Т. 2, с. 517]. Того, хто народився раніше належного терміну, звуть *передчасна дитина*, *недоносок* [9, с. 147]. Значення номінацій *селіток*, *селіточок* [9, с. 145] вказує на те, що дитина народжена цього року. Також є лексема *перволіток*, яка у СУМ-20 має таке трактування: «маля тварини або дитина на першому році життя»; у переносному значенні – «юна людина» [64]. На позначення дітей уживають номінації, семантика яких містить чітку вказівку на досягнення дитиною першого року: *годовичок* [13, с. 74], *годовик* [63, Т. 1, с. 298].

Існують номінації, у семантиці яких актуалізуються ознаки маленького віку та розміру. Чимало в мові таких назв із коренем *-мал-*: *малюк*, *маля* [9, с. 145], *малий* [9, с. 270], *малятко*, *маляточко*, *мале*, *маленя*, *маленятко*, *малюта*, *малишко*, *малишок*, *малявка*, *малоліток* [9, с. 145], *малеча* [64], *малісінький*, *маленький*, *маленечкий*, *малесечкий*, *малесенький*, *малюпусенький*, *малюпунечкий*, *малюсічкий* [9, с. 270]; *-ман-*: *маненький*, *манесенький*, *маніпусенький* [9, с. 270], *манушечка* [9, с. 145], *манюній*, *манюсенький*, *манюсінький*, *манюсічкий* [9, с. 270]; із коренем *-мас-*: *масінький*, *масненький*, *масюпуній*, *масюсенький*, *масюсінький* [9, с. 270]. Назва *младенець* [9, с. 145], яка є церковнослов'янізмом, на сьогодні майже не вживається. Значення номінацій із коренем *-дріб-* (*дріб* [64], *дрібущечка* та *дрібулечка* [9, с. 146]), утворені від прикметника *дрібний* («маленький»), також пов'язане з маленьким розміром і, відповідно, віком.

В українській мові, як правило, у розмові з дітьми, уживаються такі номінації на позначення немовлят: *ляля* [9, с. 145], *лялька*, *лялечка* [9, с. 146], а також *пупсик* [9, с. 146], *цяця* [65, Т. 11, с. 256], *цяцянка* [65, Т. 11, с. 257]. Останні три слова в прямому значенні найменують іграшку, яка має вигляд маленької дитини. Зазначмо також, що семантика номінацій *цяця* і *цяцянка*, крім ознаки «маленька дитина», може містити характеристику «красива дитина» чи «розумна дитина».

На позначення дитини до року часто вживають назви, утворені на основі метафоричного перенесення, яке відбувається за моделлю «розмір» → «малий вік»; такі слова в прямому значенні називають невеликі предмети або будь-що маленьке, а в переносному – маленьку за віком дитину: *кришеня*, *кришенятко*, *кришеняточко* [63, Т. 2, с. 308], *крихітка*, *крихіточка*, *крихтонька*, *крихотулечка*, *крихотулька* [9, с. 146], *цукрик* [62, с. 631], *перлик* [62, с. 407], *пуп'яночок*, *огірочок*, *коношок* [9, с. 146]. Перші вісім номінацій утворені за перенесенням значень «дрібненька частинка чогонебудь» → «маленька дитина». Лексема *цукрик* походить від слова *цукор*: дитину асоціюють із чимось солоденьким, смачненьким, через це й виникла така назва. Номінація *перлик* пов'язана із тим, що дитину асоціюють із маленькою перлиною, коштовною прикрасою. За СУМ-20, слово *перли* має значення: «перламутрові зерна кулястої або неправильної форми, що утворюються в черепашках деяких морських та прісноводних молюсків; використовуються як коштовна прикраса» [64]. Через порівняння з коштовністю підкреслюється цінність, важливість дитини та бережливе ставлення до неї; у такий спосіб виражається любов, турбота та ніжність. Лексема *пуп'яночок* походить від слова *пуп'янок*, яке в СУМ-11 тлумачиться як «зародок квітки, листка або пагона рослини; брунька»; «молодий огірок» [65, Т. 8, с. 390]. Така номінація може символізувати початок життя дитини. До того ж у словнику є вираз *з пуп'янка*, що означає «з раннього дитинства, з колиски» [65, Т. 8, с. 390]. Метафоричне значення слова *огірочок* може утворюватися внаслідок актуалізації не лише семи «малий розмір», а й

«зелений колір», оскільки номінацію на позначення цього кольору також уживають переносно, називаючи молоду, недосвідчену людину. Походження номінації *коношок*, за даними Етимологічного словника української мови, на жаль, є неясним [20, Т. 2, с. 553], проте, зважаючи на те, що це слово позначає не лише малу дитину, а й щось маленьке, припускаємо, що метафоричне перенесення також відбувається за моделлю «розмір» → «малий вік».

Називаючи дітей, часто вживають слова, які в прямому значенні позначають тварин, зокрема їхніх дитинчат. Фіксуємо номінації, семантика яких має узагальнений характер, проте з можливою актуалізацією семи віку: *жовторотик, жовтобдзюб, жовтодзьобик* [9, с. 146]; *пташа жовтороте; пташеня жовтороте* [9, с. 147], *вороб'я* [63, Т. 1, с. 254], *голубчик, горобеня, горобенятко, горобчик* [9, с. 146], *соколя, соколятко* [65, Т. 9, с. 440], *соколеня, соколенятко* [65, Т. 9, с. 439], *ластів'я, ластів'ятко* [9, с. 146], *ластовеня* [64], *ластовенятко* [9, с. 146], *ластівченя, ластівченятко* [59, Вип. 1, с. 204], *зозулька, чаєня, чаєнятко, чаєняточко, зайчик, зайчик-побігайчик, зайчик-стрибайчик, зайчик-чеберяйчик, котеня, котенятко, котичок, коточок* [9, с. 146]. Зневажливо й грубо дитину можуть називати *щеням* [9, с. 147]. Проаналізовані лексеми, як правило, використовуються з емоційно-експресивною метою, для відображення особливостей зовнішності, характеру та поведінки.

Дитина, як правило, є бажаною, стає улюбленцем усієї родини, тому її ніжно називають *любчик* [9, с. 145], *мазун* [64], *мазунець, мазунчик* [9, с. 146], *мамій, мамсик* [63, Т. 2, с. 1279], *мамзій, пестун, пестунчик, пестя, пестій, виніженочка* [9, с. 146] (виніжена дитина). У мові виникли стійкі сполуки, такі як: *мамина доця; мамина донечка; мамине телятко; мамин лизун; мамин лизунець; мамин лизунчик; мамин мазунець; мамин мазунчик; мамин пестій; мамин синочок* [9, с. 147].

Дитину до року можуть називати словами, у семантиці яких ідеться про певні особливості малюків. Наприклад, діти цього віку прагнуть бути завжди поруч із мамою, тож фіксуємо такі лексеми, як *хвостик, хвостунці* [13, с. 104].

Стосовно номінацій *мулятко, муляточко* [13, с. 74] можемо припустити, що вони походять від дієслова *муляти*, яке в розмовному мовленні має переносне значення: «не давати спокою, мучити, турбувати» [64]. Така думка не є безпідставною, оскільки дитина першого року життя якраз і потребує особливої уваги та турботи.

Для називання першої (старшої) дитини в сім'ї вживаються номінації *первенятко* [9, с. 146], *первеня, первонароджений* [9, с. 145], а також такі сталі сполуки, як *первородна донька, первородний син* [9, с. 147]. Для називання останньої (найменшої) дитини в сім'ї вживаються номінації *знісок* [63, Т. 2, с. 965], *вишкребок* [64], *мізинок, мізинча, мізинчик* [9, с. 145]. Якщо дитина в родині одна, її називають *одинчик* [9, с. 146].

Наявні лексеми, у значенні яких актуалізується сема соціальної оцінки. Такі номінації вказують на ставлення до дітей у суспільстві. Дитину, яка не має батьків, називають *сиротою*. Лагідними, зменшено-пестливими формами є слова *сиропташечка, сиротинка, сиротинонька, сиротиночка, сиротуля, сиротя, сиротятко, сиротяточко* [9, с. 145]; *безбатченко* [9, с. 147]. Дітей, яких взяли собі на виховання інші люди, або тих, кого підкинули, називають *підкидьок* [64], *знайда* [64], *знайденья, знайдух* [9, с. 147]. Дитину, котра народжена від першого шлюбу і приведена в сім'ю іншого чоловіка, називають *приведенья* [9, с. 145]. На позначення позашлюбної дитини використовують номінації *дитина-самосійка, жирова дитина, набігана дитина; нагуляна дитина; пригуляна дитина; принесена у приполі дитина; прижита дитина; прижитна дитина, хлібна дочка* [9, с. 147]. Переважна кількість лексем пов'язана з лайливим і грубим уживанням: *добудча, здобудча, нагулянець, нагулянка, байстер, байстрюк, байстрюченья, байстрючище, байстрючок, байстря, копеля, копил, копилець, копилча, копиляк, копильчук, бахарча, бахурня, бахурнятко* [9, с. 147]. Малюка, якого народила жінка в похилому віці, називають *бабинець* [9, с. 145].

Зневажливо і грубо, часом лайливо дитину можуть називати *викиднем, виплодом, вишкварком, вилупком, вилупчам* [9, с. 147]. Ці слова

віддієслівного походження й у прямому значенні називають результат дії, а саме: *викидень* як припинення вагітності чи недоношений плід від *викидати*, *викинути*; *виплодок* у значенні «нащадок, потомок» від *виплодитися*; *вишкварок* як шматочок сала, із якого витопили жир від *шкварити*, *вишкварити*; *вилупок* і *вилупча* зі значенням «дитина» від *вилуплюватися*.

Батьки та близькі родичі звать дітей *кровинка*, *кровиночка* [9, с. 146], *кровинушка*, *кровинонька*; *кістка від кості* (рідна дитина); *кров від крові*; *кров і плоть* [9, с. 147]. Також фіксуємо назви, які несуть у собі значення «даний Богом»: *богданочка*, *богданчик* [9, с. 146].

В українській мові наявні слова, що в прямому значенні називають небесні світила, а в переносному – дітей. Зауважмо, що це, як правило, стосується зменшено-пестливих форм, таких як *зоренька*, *зори́на*, *зоринка*, *зориночка* [64], *сонечко*, *сонценья*, *сонценьятко* [9, с. 146], утворених від *зоря* та *сонце*. Уживання таких слів на позначення маленької дитини пояснюється тим, що *зоря* і *сонце* – це позитивні образи, які символізують світло й добро. Подібне трактування, на нашу думку, стосується й номінацій *ангелятко*, *ангеляточко*, *анголятко*, *анголя*, *анголяточко*, *янголятко*, *янголя*, *янголяточко* [64], якими позначають дитину.

За ознаками зовнішності чи поведінки дівчинки або хлопчика виокремлюємо номінації *хорошуля*, *хорошунчик* [9, с. 146], а також з іронічною, жартівливою конотацією – *сатаня*, *сатанятко*, *чортеня*, *чортенятко* [9, с. 524].

Однією з особливостей розвитку дітей цього вікового періоду є поступове прорізування зубів, тож на позначення немовлят, які ще не мають зубів, використовуються номінації *дід*, *дідуган*, *бабуся* [13, с. 74]. Вибір таких слів-метафор пояснити не складно, оскільки в людей старшого віку переважно зубів мало. Дитину, у якої вже багато зубів, називають *зубанем* [13, с. 74].

Процес номінації дитини може відбуватися за ознакою «особливості статури». Товстеньких, незграбних, вайлуватих малюків називають *опецьок*

[64], *карапуз, карапузик, карапузятко, карапузчик, пупсик, пухтя, пузанчик, колобочок* [9, с. 146]. Худе, хворобливе дитя зветься *заморух* [9, с. 145].

На позначення дитини цього вікового періоду вживаються номінації із семантикою «вдача, прояв емоцій». Немовлят, що плачуть, називають у такий спосіб: *плаксун, плаксунок, плаксунчик, плаксивець, плаксивчик* [9, с. 146], *плакса, плаксючка, плакуха* [13, с. 74], *плаксуха* [64]; *нюнька, нюнечка* [53, с. 495]. Діти, які багато сміються, звуться так: *сміюнець* [63, Т. 4, с. 159], *сміюн, сміхунка, сміюха* [65, Т. 9, с. 413], *смішко* [65, Т. 9, с. 412], *сміхун* [65, Т. 9, с. 411]. Тих, хто кричить, називають *зіпакою, зіпачкою* [13, с. 74]; оскільки слово *зіпати* в розмовному мовленні означає «кричати, горлати, репетувати» [64].

Малюк, що любить пустувати, балуване дитя має назви *блазень, блазня, дикунча, пестун, пестунець, пестунчик, пестій* [9, с. 146], *пустун, пустуха, пустунка, пустунчик* [65, Т. 8, с. 403], *кокотень, кокотунчик* [9, с. 146], *паце* [62, с. 394]. Останнє слово є утворенням від *паця*, яке в розмовному, зокрема дитячому мовленні, позначає порося [65, Т. 6, с. 103].

Дітей до року характеризують також за фізіологічними особливостями, такими як сильний прояв нежитю, який спостерігається в перші місяці життя та вважається захисною реакцією організму; тому на позначення немовлят, відповідно, фіксуємо номінації *смаркач (шмаркач), смаркачик, соплій, шмаркля, шмаркач, шмарогуз, шмаркатий* [9, с. 147], *невтриніс* [9, с. 147]. Якщо ж ідеться про здійснення таких фізіологічних потреб, як мочитися та випорожнюватися, то маємо справу з номінаціями *мокриня* [2, Т. 1, с. 317], *какун, какунець, какуха* [59, Вип. 1, с. 159]; *дристун, дрищик, задрипанець, задристанець* [9, с. 147].

2.1.3. Мати і батько

Найголовнішу роль у формуванні, розвитку та становленні дітей відіграють саме батьки.

Мати і немовля є ніби одним цілим, оскільки між ними наявний нерозривний зв'язок, тому, як правило, першим словом, яке вимовляє дитина, є *мама*, що складається з двох відкритих складів і є легшим для вимови. За СУМ-20, *мама* – «ласкаве називання матері й звертання до неї», а *мати* – «жінка щодо дитини, яку вона народила» [64].

Існує чимало номінацій на позначення матері, які є похідними від вищезгаданих слів. Серед них, за нашими спостереженнями, переважають зменшено-пестливі, лагідні форми, утворені за допомогою різних суфіксів, а саме: *-очк-*, *-ечк-*, *-ічк-*, *-еньк-*, *-иньк-*, *-оньк-* (*мамочка, маточка, матіночка* [64], *мамуначка, мамусечка, мамусенька* [63, Т. 2, с. 403], *матусенька, матонька, мамонька* [64], *матінонька* [63, Т. 2, с. 410], *мамця* [64]); *-ун-*, *-ул-*, *-ус-* (*мамуця* [6], *матуня, мамуля, мамуся, матуся* [64]); *-к-*, *-інк-* (*матірка* [63, Т. 2, с. 410], *мамка, матінка* [64]); *-ик-*, *-чик-* (*мамик, мамчик* [7]). У діалектному мовленні можемо почути специфічні назви, що є рідковживаними: *мамунейка, мамунойка, мамухна* [7], *мамура, матухна* [6], *матіхна* [63, Т. 2, с. 411], *матка* [64].

В українській мові на позначення матері використовують лексему *нень* [64] та її похідні – *нечечка, ненька* [64]. Такі назви нерідко трапляються в народній творчості й пов'язані з пестливим ставленням. У СУМ-11 фіксуємо номінацію *родителька* [65, Т. 7, с. 595], що має яскраво виражений архаїчний характер, і тому вживається нечасто й переважно зі спеціальною стилістичною метою.

Нерідну матір, людину, що живе з татом, називають *мачухою* [64]. У розмовному мовленні існують інші назви, такі як: *мачоха* [63, Т. 2, с. 413], *мачошка, мачушка, мачушине, мачушенька* [6].

Хибною є думка про те, що головною для повноцінного зростання, формування та виховання дитини є лише мати. У період від народження до року формується прив'язаність до обох батьків. Рівнозначно, як і в житті хлопчика, так і в дівчинки, батько повинен брати активну участь; тож в українській мові існує чимало номінацій на його позначення. У СУМ-20 подається таке тлумачення лексеми *батько*: «чоловік стосовно до своїх дітей»

[64]. У мові наявні похідні від цього слова, що мають семантику позитивної конотації (лагідності, ніжності, шанобливості): *батенько* [64], *батуся*, *батуньо*, *батонько*, *батіночко* [63, Т. 1, с. 33], *батечко*, *батя* [64], *батейко* [6]. Трапляються слова *батище* і *батюра* [6] із суфіксами *-ищ-* та *-ур-*, семантика яких, на наш погляд, пов'язана не зі значенням згрубілості, а з високим виявом ознаки шанобливого ставлення до батька.

Частовживаною лексемою є *тато* [65, Т. 10, с. 43] та похідні від цього слова, переважна кількість яких утворилася за допомогою суфіксів зі зменшено-пестливим значенням *-к-*, *-ус-*, *-ул-*, *-ун-*, *-ечк-*, *-очк-*, *-оньк-*, *-еньк-*: *татко*, *татунь*, *татуньо*, *таточко*, *татонько* [65, Т. 10, с. 43], *татусьо*, *татусь*, *татусенько*, *татусик* [65, Т. 10, с. 44], *татусечко* [6], *татульо*, *татуленько*, *татуненько*, *татунечко* [63, Т. 4, с. 250], *татенько*, *татечко* [63, Т. 4, с. 249]. У розмовному мовленні трапляються також номінації *татунейко*, *татухна*, *татцьо* [63, Т. 4, с. 250], що вважаються рідковживаними.

Дитині до року легко вимовити склади як «та-та», так і «па-па», тож іноді на позначення батька в розмовному мовленні вживається лексема *папа* та похідні форми, утворені за допомогою суфіксів *-ул-*, *-ун-*, *-очк-*: *папуля*, *папуня*, *папочка* [65, Т. 6, с. 58]. Більш згрубілими є *папаша*, *папка* [65, Т. 6, с. 58]. Дехто в розмовному мовленні застосовує й лексему *родитель* [65, Т. 7, с. 595], однак така назва є рідковживаною.

У деяких регіонах України на позначення батька використовують лексеми *няньо*, *неньо*, *нянько* [64], *няньонько*, *нянечко*, *нянечко* [6]. Також діалектними номінаціями є *дядик* [63, Т. 1, с. 461], *дядьо* [63, Т. 1, с. 462], *дєдик*, *дєдьо* [63, Т. 1, с. 374]. Ці форми також можуть застосовуватися загалом для називання старійшини, тобто найдосвідченішої та найстаршої людини в родині. До говіркових назв належать *лельо* [64], *лелька* [63, Т. 2, с. 354]. Більш застарілими номінаціями є *отець* [63, Т. 3, с. 75], *отчик*, *отченько*, *отченко* [6]. Такі назви майже вийшли з ужитку; їх використання частіше трапляється в художньому стилі, а також у мовленні людей старшого віку.

Нерідного батька називають *вітчимом* [64]. Існують зменшено-пестливі форми *вітчимко*, *отчимко* [6] та згрубілі – *вітчимище* [6], *вітчимисько*, *вітчимуга* [51, с. 48].

2.1.4. Баба і дід

Тато і мама, звичайно, це найближчі люди для дитини. Проте існують ще інші члени родини, котрі є важливою частиною повноцінної сім'ї. Вплив на виховання, розвиток малюків мають також баба та дід; їхня роль у житті онуків є особливою. Переважно саме з ними пов'язані найцінніші моменти дитинства. Усім відомо, що дід та баба кохають своїх онучат якоюсь незвичайною любов'ю; пестять, балують та дозволяють робити те, чого, як правило, не схвалюють батьки.

Крім *баба* ([64]), на позначення матері батька або матері в художньому й розмовному мовленні існує чимало номінацій як загальноновживаних, так і діалектних, а саме: *бабуня*, *бабуля*, *бабулька*, *бабунечка*, *бабулечка*, *бабочка*, *бабунє*, *бабунька*, *бабунцунє*, *бабунця* [75, с. 42], *бабця* [75, с. 43], *бабойка*, *бабуся*, *бабусенька*, *бабусечка* [63, Т. 1, с. 15], *бабонька* [63, Т. 1, с. 76], *буся* [62, с. 44]. Перераховані назви представлені зменшено-пестливими формами, утвореними за допомогою суфіксів *-ун-*, *-ус-*, *-ул-*, *-еньк-*, *-очк-*, *-ечк-*, *-оньк-* тощо.

У мові наявні також згрубілі форми із суфіксами *-к-*, *-ищ-*, *-иск-*, *-ур-*, *-уг-*, *-ох-*, *-ор-* тощо: *бабка*, *бабище*, *бабиско*, *бабега*, *бабіца* [75, с. 41], *бабисько*, *бабиця* [63, Т. 1, с. 14], *бабура*, *бабураха*, *бабуриха*, *бабурега*, *бабуха*, *бабуриско*, *бабциска* [75, с. 43], *бабега*, *бабера*, *баберія* [64], *бабина* [53, с. 37], *бабуга* [59, Вип. 1, с. 18], *бабоха*, *бабора*, *бабойда*, *бабоха* [75, с. 42], *баберя* [59, Вип. 1, с. 17]. Зважаючи на багатозначність слова *баба*, можемо припустити, що більшість зменшено-пестливих слів пов'язані зі значенням «мати батька або матері», а велика кількість згрубілих одиниць стосуються взагалі жінки або жінки старої віком.

Подібна ситуація, на нашу думку, може простежуватися також щодо утворень від слова *дід* та його значень («батьків або материн батько», «чоловік похилого віку» [64]). Найбільш уживаними на позначення батькова або матиного батька є одиниці, утворені за допомогою суфіксів зі зменшено-пестливим значенням: *дідунь, дідуньо, дідусь, дідок, дідочок, дідунь* [64], *дідонько, дідичок, дідонько, дідунечко, дідусь, дідусечко* [63, Т. 1, с. 389], *дідусенько, дідусик, дідунцьо, дідусенько, дідунько, дідуля* [75, с. 110], *дідусийко* [53, с. 219], а такі згрубілі назви, як *дідуга, дідуган, дідисько* [64], *дидуген, дидура* [2, Т. 1, с. 131], *дідик, дідиче* [75, с. 109], *дідовага, дідоха, дідура, дідулиско, дідула, дідуло, дідух, дідуха, дідора, дідушиско* [75, с. 110], *дідеско* [38, с. 110], *дідега, дідига, дідиско* [75, с. 109], усе-таки стосуються слова *дід* у значенні «чоловік похилого віку».

2.1.5. Назви інших членів родини

Брат і сестра

Окрім батьків, на формування дитини мають вплив також сестри та брати, якщо вони є. Зв'язки між братами та сестрами відіграють важливу роль у вихованні та становленні дитини. Старші діти в родині допомагають батькам із молодшими: граються з ними, турбуються про них, оточують увагою та вчать немовлят, слугують прикладом для найменших.

За СУМ-20, *брат* – «кожний із синів стосовно інших дітей того ж батька та (або) матері» [64]. В українській мові на позначення брата трапляється багато номінацій із семантикою ніжнього ставлення, переважна кількість яких утворена за допомогою зменшено-пестливих суфіксів *-ок-, -ик-, -ік-, -ун-, -ус-, -ечк-, -ець-, -очок-, -ічок-, -оньк-*: *браток, братуньо, братонько, братко, братусь, братусик, братечко, братець, браточок* [63, Т. 1, с. 167], *братик, братуня, братчик* [9, с. 54], *братунь, братунцьо* [75, с. 58], *братік, братічок* [63, Т. 1, с. 168]. Рідковживаними вважаються лексеми *братій, братієчко* [63,

Т. 1, с. 170]. Окрім демінутивів, можуть траплятися згрубілі назви: *братуха* [36, с. 31], *братан*, *братуга* [9, с. 54], *братанич* [64].

За СУМ-11, *сестра* – «кожна з дочок стосовно до інших дітей того ж батька або матері» [65, Т. 9, с. 150]. Існує чимало лексем, що у своїй семантиці мають відтінок ніжності та пестливості: *сестричка*, *сеструня*, *сестриця*, *сестронька*, *сестриченька* [65, Т. 9, с. 151], *сестрина* [63, Т. 4, с. 117]. Ці номінації утворені за допомогою таких суфіксів із демінутивним значенням, як *-ичк-*, *-ун-*, *-ус-*, *-иц-*, *-ин-*, *-оньк-*, *-еньк-*.

Бувають випадки, коли одночасно в матері народжується двоє або більше немовлят. Таких дітей називають *близнюками*, *близнятами* [64] або *близнятками* [9, с. 147]. Також на позначення немовлят, що народилися одночасно, використовують лексеми *двійнята*, *двійня*, *двійнятка* [64], *двійчата*, *двійчатка* [9, с. 47]. Зазначмо, що близнята та двійня різняться тим, що близнюки переважно є однієї статі та схожими між собою, а двійнята можуть бути різностатевими й мати відмінності в зовнішніх рисах. Якщо ж жінка дала життя одразу трьом дітям, то на їх позначення вживають номінації *трійнята*, *трійня* [65, Т. 10, с. 271], *трійняшки*, *троєшки* [9, с. 147].

Брата або сестру, які народилися до шлюбу й визнані батьками, називають *привінчаними* [67], проте ця номінація є застарілою та на сьогодні рідковживаною.

Трапляються ситуації, коли діти в родині народжені не від обох батьків. Дітей чоловіка або дружини від попередніх шлюбів, які стали членами нової сім'ї через одруження їхнього батька чи матері з іншою особою, називають *зведеними братами* та *сестрами* [65, Т. 3, с. 463].

На позначення нерідної дитини, яка була взята на виховання, прийнята за свою дочку або сина, використовують номінації *названа дочка (доня)* чи *названий син* [65, Т. 5, с. 89]. У розмовному мовленні застосовують лексеми *зведенята*, *зведеня*, *зведенюк* [64].

Брат або сестра, котрі мають спільного батька, але різних матерів, мають назви *однокровні* чи *єдинокровні* [64]. У випадку, коли в дітей різні батьки,

однак народжені вони від однієї матері, то мають місце номінації *одноутробні* [67] або *єдиноутробні* [64].

Дітей рідних братів та сестер називають *двоюрідними* [64] братами і сестрами. Також у розмовному мовленні існують назви *брати і сестри у перших; стриєчні брати і сестри* [67]. Такі діти мають різних батьків, однак спільних бабів і дідів.

Іноді двоюрідних сестер називають *кузинами* [64], а братів – *кузенами* [64]. Такі номінації прийшли до нас із французької мови від слова *cousin*, що перекладається як «двоюрідний брат; свояк, родич», походить від лат. «*consobrinus*», яке має переклад «двоюрідний або троюрідний брат, родич» [20, Т. 3, с. 126]. Однак у цих мовах, на відміну від української, такі лексеми можуть вживатися не тільки стосовно двоюрідних братів і сестер, а й взагалі далеких родичів. Дітей неповнорідних братів чи сестер називають *напівдвоюрідними* [67].

Молочними братом [65, Т. 1, с. 227], *молочною сестрою* [65, Т. 9, с. 150] називають дитину, яка вигодовується груддю іншої жінки, коли рідна мати не має можливості це робити. Ці ж номінації використовуються на позначення кровної дитини жінки, стосовно нерідних дітей, яких вона годувала.

2.2. Лексико-тематична підгрупа «Мовлення дитини»

Протягом першого року життя діти навчаються розпізнавати мову, повторювати звуки за старшими, наслідувати вимову та намагаються відтворити слова. Це є так звана «мова немовляти». Саме в цей період закладаються основи мовлення. Безумовно, не існує чіткого загального віку, коли дитина почне вимовляти звуки та повноцінні слова, проте можна виділити певні етапи, через які проходить кожне немовля.

До підгрупи «Мовлення дитини» зараховуємо близько 60 номінацій на позначення звуків, що видають немовлята, лексеми на позначення дітей та слова, які вони вимовляють.

Із перших днів свого життя діти кричать, що є абсолютною нормою для тільки-но народжених. Усі свої емоції, потреби вони висловлюють саме через плач та крик. Проте є й інші звуки, що видає дитина в цей період. Їх називають **кректанням** [64], що походить від дієслова **кректати** (*кректіти, крехтати, крехтіти*) [64], тобто видавати певні уривчасті горлові звуки.

Уже з другого-третього місяця розпочинається вимова певних звуків. Перше, що вимовляє дитина, є голосні. Можуть ще виникати сполуки з приголосними, наприклад «г-а», «г-у», «у-гу» та ін. Такий процес має назву **гуління** [1, с. 72]. У цей же час або на четвертому-п'ятому місяці життя дитина починає **агувати**, тобто вимовляти «агу» та подібні склади; тож цей етап називають **агуканням** [1, с. 72].

Наступний період розвитку мовлення малюка починається з четвертого-шостого місяця. Він має назви **лепетання** [64] та **белькотання** [1, с. 73]. Дитина активніше розмовляє з дорослими, вимовляючи більш складні звуки, склади, намагається висловити емоції за допомогою інтонації.

Існують номінації на позначення немовляти за можливістю або неможливістю говорити, спробами видавати різні звуки тощо. Через те що новонароджені багато плачуть, кричать та видають пискливі звуки, їх називають **пискля**, **писклятко** [64], **пискляточко** [13, с. 74]. Лексема **кувіря** [9, с. 146] походить від дієслова **кувікати**, яке тлумачиться в переносному значенні як «плакати, пхикати» [64]. Дітей, котрі видають певні гучні звуки, схожі на свист, гудіння, називають **свистунцями**, **свистунчиками** [9, с. 147], **гудунами** [13, с. 74], **співунчиками**, **співушечками** [9, с. 146].

Немовлят, які ще не навчилися говорити або дуже мало розмовляють, називають так: **мовчун**, **німиць**, **німе** [13, с. 74]. Дитину, яка вже вміє говорити й активно це робить, називають словами **цікорун**, **цікоруха** [13, с. 74]. Можна припустити, що ці номінації утворилися від дієслова **цокотати** (*цокотіти*),

яке в розмовній мові має значення «говорити швидко, не вгаваючи» та «видавати короткі дзвінки звуки (про птахів, комах та ін.)» [65, Т. 11, с. 244].

Балакучих дітей, котрі жваво, швидко та багато говорять, називають *балакунами, белькотунами, белькотухами* [13, с. 74], *лепетунами, лепетухами* [64], *лепетунчиками, лепетушками* [59, Вип. 1, с. 208], *щебетунами, щебетухами* [13, с. 74], *щебетунчиками, щебетушечками* [65, Т. 11, с. 577]. Номінації *шавкотун* [13, с. 74] та *шавкотуха* [13, с. 73] походять від дієслова *шавкати* (те саме, що *шамкати*), що означає «говорити невиразно, нерозбірливо, злегка шепелявлячи» [65, Т. 11, с. 401].

Цікавими і водночас важкими щодо визначення етимології є лексеми *дриндя* та *дриндулечка* [9, с. 146]. За етимологічним словником української мови, слово *дринда* має одне з тлумачень – «буркотун» [20, Т. 2, с. 128], а дієслово *дриндати* – «байдикувати; ходити наспівуючи; волочитися, йти похитуючись» [20, Т. 2, с. 128]. Отже, зв'язок вищезгаданих слів та їхніх значень, на нашу думку, є вірогідним; і номінації *дриндя, дриндулечка*, припускаємо, можуть використовуватися на позначення дитини, котра багато або безперервно говорить.

Діти до року вже мають певний словниковий запас, який переважно налічує 15–20 слів. Однак одне й те саме слово в мовленні дітей цього вікового періоду може означати багато різних дій і предметів.

Першими повноцінними словами (складами) дитини переважно є *гу-гу, ма, мама, та, па-па, ба, ба-ба, тя-тя-тя, ту-ту, бе, ка-ка, дай-дай, бама, маба* та подібні. На дію «давати» дитина може казати *на*, на дію «їсти» – *ам* або *амам, гам, ням-ням*. Коли дитина хоче вимовити «йди», то здебільшого виходить *ди*. Аби сказати, що чогось немає, діти промовляють *ма*. Годувалі вже можуть знати предмети та деяких тварин. Тож, наприклад, котів діти називають *ки, мя*, собака позначається як *ав-ав*, корова – *му*, яйця – *ййя*, машина – *бібі* тощо.

2.3. Лексико-тематична підгрупа «Рухова активність дитини»

До року активно розвивається рухова сфера. Разом із освоєнням загальних рухів немовля навчається зберігати рівновагу, розвивається координація. Саме протягом першого року життя дитина набуває основних навичок. Тож за ознаками пересування, власне руху фіксуємо 50 номінацій на позначення дітей першого року життя.

У період від шести до дев'яти місяців діти починають повзати, і цей процес може здійснюватися кількома способами: на животі, по-пластунські та навкарачки. Тож відповідно до особливостей пересування немовля називають певними словами, наприклад: *повзун, повзунок, повзунчик* [9, с. 146], *повзуня, повзунятко* [9, с. 145], *лазунець, лазуночка, плазун, плазуха, плазунча, плазуня, плазунчик* [13, с. 74], *ковзун* [9, с. 146], *рачкун, рачкунець, рачкуня, рачкунятко* [9, с. 147].

Уже приблизно з восьми місяців дитина починає вчитися ходити. Перші спроби завжди незграбні, повільні та важкі. Через неможливість впевнено пересуватися на ногах немовля називають *дибуном, дибухою, дибакою, дибунчам, дибуням, дибунцем* [13, с. 74]. Такі номінації утворилися від дієслова *дибати* (незграбно, невпевнено переставляти ноги).

Дитину, яка вже опанувала навик ходіння, називають *ходуном* [13, с. 74], *ходенюком* [68, с. 413], *ходунком* [65, Т. 11, с. 112]. Є діти, котрі відрізняються особливою активністю, майже не сидять на одному місці, потребують постійного руху, бігають та стрибають. Тому жартівливо їх називають словами *бігунець, бігунчик* [9, с. 146], *плигун* [64], *плигунець, плигушечка, пострибунчик* [9, с. 146]; *стрибун, стрибунець, стрибунчик* [65, Т. 9, с. 766]. Ці слова походять від дієслів *бігати, плигати* та *стрибати*. Лексема *гонка* [9, с. 146] утворилася від вигуку «*гон*», який вимовляється під час стрибка. Зі значенням «брикати, тобто бігати та стрибати бешкетуючи» уживаються назви *брикун, брикунець, брикунчик* [9, с. 145]. Також непосидючу дитину можуть

називати *лапатушкою* [59, Вип. 1, с. 203], *дрипалом* [13, с. 113], *гулякою* [13, с. 74], *джигунцем*, *жевчиком*, *товкуном* [13, с. 104], *живулечкою*, *живушечкою* [9, с. 146].

Тих немовлят, які не відзначаються активністю, звуть *сидунами*, *сидухами* [13, с. 74], *шморгунами* [13, с. 104] та *нишклями* [13, с. 104]. Остання назва походить від дієслова *нишкнути*, що, за словником, має значення «замовкати, затихати, заспокоюватися» або «притаївшись, сидіти тихо, мовчати» [64].

2.4. Лексико-тематична підгрупа «Годування дитини»

Ця лексико-тематична підгрупа є досить численною (93 назви). До неї зараховуємо назви дитини першого року життя за ознакою годування, номінації на позначення пристроїв для годування, посуду, їжі та її прийому.

Дитина до року має певні особливості вигодовування. Основною їжею, як правило, є материнське молоко, яке вважають найбільш корисним для правильного розвитку малюка порівняно з молочними сумішами. Немовля смокче груди матері, тож його можуть називати такими словами, як: *пригрудча* [9, с. 105], *цицкова*, *цицькова* [62, с. 626], *сосун*, *сосунок*, *сосунчик*, *смоктунець*, *смоктунчик*, *сисунець* [9, с. 146], *сисачок* [2, Т. 2, с. 146], *сисуня*, *сисунятко* [9, с. 145], *молокосос* [9, с. 146]. Також є такі сталі сполуки, як *запазушне дитя*, *мамине телятко* [9, с. 147]. Від народження дитини й до початку прикорму рекомендується зціджувати материнське молоко, якщо в цьому є потреба. Це стимулює вироблення більшої кількості молока, запускає процес лактації, а також запобігає застою. Для зціджування використовують ручні або механічні, електронні та електричні пристрої, що слугують допомогою матері, коли їй потрібно відлучитися, і які називаються *молоковідсмоктувачами*. Зціджене молоко залишають в спеціальних *дитячих пляшечках* [26; 27].

Проте раціон дитини до року може складатися не лише з материнського молока. Можливим є змішаний тип вигодовування, який передбачає чергування грудного й годування *сумішами* [26; 30]. Повністю штучне харчування також припускається, і тоді молочні суміші замінюють грудне молоко. У форумах, чатах для спілкування батьків, а також на торгових майданчиках для інтернет-продажу можуть траплятися номінації *Нан, Xіп, Мілуна, Нутрілон, Малютка*, які використовуються на позначення дитячих сумішей та походять від назв брендів, що їх виробляють. До того ж фіксуємо написання цих слів як з великої букви, так і з малої (*нан, хіп, мілуна, нутрілон, малютка*).

Після шести місяців дитина стає рухливішою, тому витрачає більше енергії, через що потреби збільшуються, а материнське молоко може й не давати стільки, скільки необхідно організму немовляти. Тож у другому півріччі меню розширюється й починається привчання до іншої їжі. Із початком прикорму, звичайно, дитині потрібен посуд, який є особливим. Як правило, перевагу віддають силіконовому, оскільки він не травмує зуби та ясна, є м'яким і легким, та його дуже легко мити й стерилізувати. Для першого прикорму батьки обирають переважно певний набір потрібного посуду, на позначення якого фіксуємо такі мовні одиниці, як *секційна тарілка, тарілочка глибока з кришкою, поїльник-непроливайка, поїльник з носиком, снєк-стаканчик, виделочка, ложечка* [27; 30]. Для дітей створили дуже зручний предмет, який являє собою соску із сіткою, куди кладуть шматочки фруктів або ягід, іноді печива. Він має назви *ніблер (ниблер)* [30; 31], *фідер* або *фруттейкер*. З англійської мови слово *feeder* перекладається як «годувальник», «годівниця», а назва *ніблер* прийшла пізніше й походить від найменування фірми «Nibbler», яка перша випустила такий девайс на ринок. Дитина гризе цю соску, знайомлячись із новим продуктом, а батьки можуть бути спокійними, що дитина не подавиться. Також дуже корисним під час годування є предмет одягу для захисту від забруднення, який називається *слинявчик* [31; 24] або *нагрудник* [30; 28].

Дитина росте, тому потребує більше годувань прикормом, на позначення якого вживаються номінації *пюре, пюрешка, суп, супчик, каша, кашка, кашечка*. Немовля в цей період можуть називати *кашौдом* [9, с. 146]; також цю номінацію застосовують для характеристики дитини, якій подобається їсти каші.

Після введення прикорму дитині можна давати іншу їжу, для називання якої фіксуємо такі одиниці: *йогурти, дитячі сирки* (із фруктовими наповнювачами або без них), *дитяче печиво, кукурудзяні палички, натуральні цукерки, снеки рисово-пшеничні* чи *пшенично-вівсяні*. Як правило, прийоми таких видів їжі, називають *перекусами*. Зауважмо, що дитині до певного віку бажано не давати продукти, які містять цукор або сіль, тому при виборі перекусів перевага віддається виробам без цих двох складників.

Діти їдять кілька разів за день і кожен прийом їжі протягом дня має свої назви, а саме: *снідати (сніданок), обідати (обід), вечеряти (вечеря), полуднувати (полуденок), підвечірювати (підвечірок)* [36, с. 156].

В українській мові зі значенням «їсти» є багато дієслів, наприклад: *живитися, споживати, поживати* [65, Т. 6, с. 774], *жувати* [64], *трапезувати* [63, Т. 4, с. 279], *поїдати, смакувати* [36, с. 156]; *перекушувати, підкріплюватися, підживлюватися* [64], коли вживають невелику кількість їжі; *наминати, перти* [56], *уминати* [65, Т. 10, с. 438], *глитати, лигати* [36, с. 156], *заковтувати* [64], *тьопати, утирати, молотити, мотати* [9, с. 226], тобто поспішно, багато та жадібно їсти; *чавкати* [65, Т. 11, с. 260], *чвакати, чвакотіти* [65, Т. 11, с. 286], *чвякати* [65, Т. 11, с. 289], *хруммати* [36, с. 156] на позначення споживання їжі, яке супроводжується певними звуками. Звернімо увагу на те, що ці номінації можуть уживатися також стосовно маленьких дітей, проте конотація відзначатиметься іронічністю чи жартівливістю. Надзвичайно поширеними в мовленні є дієслова в зменшено-пестливій формі, такі як: *їстоньки, їсточки,*

гамати, гамкати [64], *амам* [21, с. 21], *гама, їсю (їм)*, які використовують, звертаючись до дитини під час споживання їжі.

2.5. Лексико-тематична підгрупа «Одягання дитини»

До цієї лексико-тематичної підгрупи зараховуємо 50 номінацій, що стосуються позначення немовлят, а також їхнього одягу.

Найменування дітей першого року життя може відбуватися за особливістю одягання або відсутністю одягу, як-от: *короткоштанько, куцоштанько, безштанько, голопупик, голопуцьок, голопуцько, голуцван, голуцванок, голуцвинок* [9, с. 146]; *голоцюцьок* [64], *голопуп, голопуна* [63, Т. 1, с. 304], *босоніжко* [9, с. 145]. У значенні наведених слів, крім вираженої семи «одяг», актуалізується також сема, пов'язана з указівкою на маленький вік.

Як відомо, діти першого року життя потребують великої кількості одягу: розмір немовлят змінюється в середньому кожні три місяці, тому їхній гардероб є досить різноманітним. Крім цього, важливо підбирати одяг за відповідним матеріалом і, звичайно, комфортом, тому батьки або інші члени родини обирають для своєї малечі те, що вважають практичним, зручним, якісним та оптимальним.

Готуючись до народження дитини, батьки першочергово дбають про одяг, який знадобиться ще в пологовому будинку. Назвами такого одягу є *конверт, конверт-ковдра, конверт-кокон* [33; 31], а також *льолі, льолечка* [64] або *льолька* [63, Т. 3, с. 384], які ще найменують *распашонками (розпашонками, роспашонками)* [30; 29; 24] чи *сорочками, сорочечками* [29], *сороченьками* [65, Т. 9, с. 466], а застарілими назвами є *кошуля, кошулька, кошуленька* [64] та *рубатка* [65, Т. 4, с. 84]. Льолі – це найзручніша річ у гардеробі малюка перших днів життя, яку дуже легко одягати та знімати; має різні види: з кнопками чи гудзиками або без застібок.

Наступною за зручністю оджею є боді (*body* – «тіло») – вид одягу, що облягає та закриває тулуб і застібається між ніжками; може бути з короткими або довгими рукавами та різними варіантами горловини; коли тепло, то його можна одягати й без штанців. На позначення цього виду одягу, крім власне номінації *боді* [30; 31; 28], часто вживається слово *бодік* [24].

Дуже часто для дітей до року використовують предмет одягу, який поєднує верхню частину та штани й називається *комбінезон* [31; 30; 24], *комбінезончик* [34], *утеплений комбінезон* [28], *комбінезон-трансформер* [24], *сліп* [23] або *сліпик* [26], *чоловічок* [24; 30], *ромпер* [31; 33], *пісочник* [30; 24]. Слово *ромпер* є запозиченням з англійської мови, у якій означає «комбінезон», а назва *сліп* перекладається як «спати» або «легко рухатися». Комбінезон – популярний вид одягу, оскільки в ньому можна не лише вільно повзати й гуляти, а й зручно та комфортно спати. Комбінезони є утеплені на холодні пори року, більш легкі на тепліший час та з короткими рукавами й шортами на літо.

У будь-яку пору року мають популярність майки та футболки, які називають *майками* [31], *маєчками* [31], *лонгслівами* [28]. Остання номінація походить з англійської, що в перекладі означає «довгий рукав». На низ дитині до року протягом перших місяців вдягають повзунки – одяг із закритими отворами для ніжок; на його позначення вживаються такі номінації: *повзуни* [29] та *повзунки* [30; 31] (від дієслова *повзати*). Крім цього, існують інші назви одягу, що закриває ноги, а саме: *штанці* [30; 24], *штанчата*, *штаненята*, *штанята* [65, Т. 11, с. 534], *штанішки* [29]; рідковживане слово *танісіки* [21, с. 21]; діалектні назви *ногавки*, *ногавиці* [64], *галанці* [64], *холошні* [65, Т. 11, с. 123]. Остання номінація, як правило, стосується зимових, теплих штанів.

Як запозичені одиниці фіксуємо такі: *рейтузи* [65, Т. 7, с. 492] – з німецької, у якій первинно йдеться про штани для верхової їзди; *джогери* [28] – від англійського слова *jogger*, що в перекладі позначає «бігун»; *легінси* [28], англійське *leggings* утворене від *leg* («нога»).

Щоб захистити від подряпин, які можуть виникнути випадково від гострих нігтів, немовлятам одягають рукавиці, що не мають пальчиків. Такі вироби до того ж запобігають смоктанню пальців. В українській мові на їх позначення вживаються номінації *рукавиці, рукавички, рукавчата* [30; 31], *царапки* [31; 24], *антицарапки* або *дряпки* [33].

Терморегуляція дітей першого року життя ще не налаштована, а голова вважається найбільш чутливою зоною дитини, тому, щоб уберегти від охолодження, використовують різні види головних уборів, на позначення яких уживаються *шапка, шапочка* [65, Т. 11, с. 409], *шапонька* [63, Т. 4, с. 485], *чепчик* [65, Т. 11, с. 295], *панамма, панамочка* [65, Т. 6, с. 42].

Незважаючи на те, що немовлята ще повноцінно не ходять, а тільки вчаться це робити, їх потрібно взувати в черевички, які називаються *пінетки* [64], *пінеточки, пінетоньки* (переважно сплетені черевички); *черевики, черевички, черевиченьки* [65, Т. 11, с. 302]; *чоботи, чобітки, чобіточки* [65, Т. 11, с. 346]. Поширеними також є *капці* [64], *капулі, мокасини* [64], *мокасинчики*. У дитячому мовленні взуття може мати багато назв, наприклад *тяпа* (черевички, шкарпетки) або *цьомба-пацьомба* (капці) [21, с. 21].

Зазначмо, що переважна кількість лексем на позначення одягу чи взуття для немовлят уживається в зменшено-пестливій формі. Такі номінації трапляються не тільки в розмовному мовленні, а й в офлайн- та онлайн-магазинах [26; 33; 32; 24; 25]. Подібні назви надають відчуття ніжності, ласки та відображають відповідне ставлення до дітей.

2.6. Лексико-тематична підгрупа «Сон дитини»

Сон у житті дитини має велике значення, оскільки є важливим чинником формування, активного зростання і правильного розвитку. Сон немовлят відзначається певними особливостями: новонароджені сплять більше, ніж діти

іншого вікового періоду; процес засинання є довгим, можуть бути часті прокидання як вдень, так і вночі; немовлята ще не вміють вкладатися самостійно, тому в цьому їм допомагають батьки; сплять діти цього віку в спеціальному ліжку або з батьками.

До лексико-тематичної підгрупи «Сон дитини» зараховуємо 56 лексем на позначення меблів для сну дитини; слова, які позначають пісні для заспокоєння та присипляння немовлят; дієслова зі значенням відходу до сну.

Місце для сну дитини першого року життя позначається номінаціями *ліжко, ліжечко, ліженько, манеж, манежик, колиска, колисочка, колисонька, колисанка, люля, люлька, люлечка* [64], *люлина* [63, Т. 2, с. 389]. Для заколисування дітей батьки можуть використовувати *гойдалку* або *гойданку, гойдойку, гойдочку* [63, с. 299]. Застарілими словами є *ореля, орель, реля* [64]. Назви *колиска, колисочка* та *колисанка* походять від дієслова *колисати, колихати*, що, за словником сучасної української мови, означає гойдати та присипляти когось. Лексеми *гойдалка, гойданка, гойдойка, гойдочка* походять від слова *гойдати*. Особливістю вкладання дитини до року є те, що немовлят гойдають з метою усипляння. Назви *люля, люлька, люлина, люлечка* утворилися від дієслова *люляти*, тобто заколисувати, до того ж приспівуючи. Процес вкладання спати може мати назву *люляння* [63, с. 389].

Щоб приспати або заспокоїти дитину, наспівується пісня, що має назву *колискова*. Це частина ритуалу відходу до сну. Найголовніше в колисковій – ритм та ніжний шепіт. Існують інші лексеми на позначення таких пісень: *коток* [63, Т. 2, с. 293], *співанка, співаночка* [65, Т. 9, с. 514], *люлі-люлі, люлечки, люлята* [63, Т. 2, с. 389].

На позначення процесу заколисування трапляються дієслова *заколисувати, заколихувати, колихати, колисати* [64], *приколисувати, приколисувати* [65, Т. 8, с. 642], *уколисувати* [65, Т. 10 с. 419], *присипляти, присипати* [65, Т. 7, с. 17], *люляти* [64].

У розмовному мовленні на позначення відходу до сну використовують лексеми *спати, спатки, спаточки, спатоньки, спатунькати, спатунечки,*

спатуні, спатусі, спатися [65, Т. 9, с. 494], *відсиплятися* [64], *куняти, дрімати* [64], *почивати* [64], *спочивати* [65, Т. 9, с. 583], *придрімувати* [65, Т. 7, с. 607]; як одиниці дитячого мовлення: *боня, боняти*. У значенні «дрімати» або «засинати сидячи» трапляється сполука *клювати носом*.

2.7. Лексико-тематична підгрупа «Предметний світ дитини»

Ця лексико-тематична підгрупа досить різноманітна. До неї зараховуємо 62 лексеми на позначення предметів для догляду за дитиною першого року життя, іграшки, засоби для пересування.

Немовлятам уже у перші дні життя дають *пустушку* [31]. Таку назву має силіконовий сосок, що складається з еластичного наконечника, нагубника й кільця. Потреба в застосуванні цього предмета зумовлюється тим, що дитина вже з перших хвилин життя має інстинкт смоктання. Пустушка заспокоює, допомагає заснути та задовольняє смоктальний рефлекс. Існує номінація *соска* [66] та зменшено-пестливі назви *сося, соська*. У чатах для спілкування батьків, під час розмови трапляються назви *пипка, мізюк* [58], *кукла, цмулик, цуцлик* [17], *смочок, дурник* [58], *дурик, дурачок, дудка, дудоля* [17], *бздурик*, однак вони є рідковживаними. Лексеми *цмулик* і *цуцлик* походять від дієслова *цмулити*, тобто пити з насолодою, маленькими ковтками або смоктати; назва *смочок* утворилася від дії *смоктати*, а номінації *дурник, дурик, дурачок, бздурик* пов'язані з «дурити». Пустушкою «дурять» з метою відволікти увагу дитини від дискомфорту або болю, забезпечуючи їй спокій. Такий спосіб заспокоєння може бути корисним для батьків, коли вони не можуть негайно відповісти на потреби дитини або дати увагу.

Раніше немовлят протягом перших місяців життя від стоп до пахв та від пальців до плечей загортали в пелюшку – квадратний шматок тканини невеликого розміру. Існувала думка, що завдяки тугому затягуванню в дитини

будуть стрункі ноги, гарна постава, а також це допомагатиме запобігти такому захворюванню, як рахіт. Проте сучасні лікарі спростовують цю думку та відкрито виступають проти загортання дітей у такий спосіб. Незважаючи на те, що сповивання залишилося в минулому, на сьогодні пелюшки є не менш необхідною річчю в догляді за дитиною. Їх застосовують для застилання поверхонь під час зміни підгузків або перевдягання, годування груддю тощо. У наш час існують пелюшки, які виготовлені з різних тканин та призначені для одноразового чи багаторазового застосування. В українській мові є різні номінації на позначення пелюшки, як-от: *пелюшка*, *пелюшечка* [64], *пелюха* [8, с. 897], *пеленка* / *пелінка*, а також *повивач*, *повиток*, *повиточок*, *повиття* [64], *сповивач* [65, Т. 9, с. 548], *сповиття*, *сповиток*, *сповиточок* [65, Т. 9, с. 549], які утворилися від дієслова *сповивати*, що означає «загортати, закутувати немовля».

Одним із найбільш необхідних та зручних засобів для догляду за дитиною першого року життя є підгузки, оскільки немовлята не вміють контролювати свої фізіологічні процеси. За словником сучасної української мови, *підгузок* – це «невеличка пелюшка, якою обгортають нижню частину тіла немовляти» [64]. Слова *підгузки*, *підгузники*, демінутив *підгузнички* переважно вживаються як найменування товару, натомість у розмовному мовленні частіше трапляється номінація *памперси*, що утворилася від однойменної назви американського бренду товарів для немовлят та дошкільнят.

Під підгузки рекомендується застосовувати *присипку*. Так називається порошок, який допомагає запобігти появі роздратування на ніжній шкірі дитини й усунути зайву вологу. Деякі батьки використовують *пеленальний столик* або *пеленатор*. Це спеціально обладнане місце для догляду за немовлям, де батькам зручно змінювати підгузки, перевдягати дитину або робити їй масаж.

Купання дитини відбувається в спеціальних *ванночках* уже після виписки з пологового будинку. Від народження протягом перших місяців батьки віддають перевагу купанню у відварах трав ромашки, календули, череди,

подорожника або шавлії. Вважається, що ці трави мають антиалергенну дію, пом'якшують шкіру та розслабляють. Новонароджених, як правило, купають у пелюшці. Після купання дитину закутують у рушник. Для немовлят є спеціальні *рушники-куточки* [33], особливістю яких є те, що вони мають капюшон для голови дитини. Шкіру немовлят можна намастити дитячою *олією*, нанести *крем*, що зволожує та вберігає від попрілості.

Важливою частиною життя дитини є ігри. До року діти тільки знайомляться із цим світом та саме іграшки є одними із засобів, які сприяють правильному розвитку і формуванню немовлят. Перша іграшка дитини називається *брязкало, брязкальце*, рідше *брязкітка, гуркало* [64]. Наведені слова утворені від дії *брязкати* або *бряжчати, гуркотіти, гуркати*, що означає «видавати дзвінкі звуки, брязкіт» [64]. Ці іграшки можуть відрізнятися своїм виглядом, але всі мають однакові функції: допомагають немовлятам сприймати інформацію не тільки візуально, а й на слух. Усередині брязкальця є спеціальні маленькі кулі, які видають звук, тож дитина вчиться слідкувати очима за цією іграшкою та чути її. Брязкальця можна вішати на *розвивальний килимок* [30]. Так називається спеціальний килим, що має дугу, на яку кріпляться іграшки. Дитину кладуть на нього, аби розважити. Таким чином розвивається зорова координація, моторика та органи чуття. Рухлива споруда, на яку теж можна повісити брязкальця та інші іграшки, має назви *мобіль* [30] чи *мобайл* [33], пов'язані з *мобільний*, що означає «рухливий, змінний». Ця конструкція кріпиться над ліжком дитини й може мати різні функції, наприклад, видавати певні мелодії для заспокоєння та присипляння немовлят.

Особливістю дітей першого року життя є те, що їхні зуби тільки починають прорізуватися. Цей процес є нелегким, адже ясна стають надчутливими й немовлята відчують біль. Аби полегшити неприємні відчуття, існують *прорізувачі* [30], які також називають *гризунами* або *гризунцями* [33]. Такі найменування мають іграшки, що масажують ясна. Дитина активно гризе *прорізувач*, що полегшує дискомфортні явища.

Прогулянка на свіжому повітрі є дуже важливою для немовлят; і оскільки вони ще не вміють самотійно пересуватися, то для їхнього транспортування використовується *дитячий візок*. У спілкуванні батьків можна почути зменшено-пестливі назви *візочок, возик, возичок* [64]; також є частовживаною є лексема *коляска* [64]. У візку дитина може лежати у *люльці*; це зручне місце для тільки-но народжених дітей та до віку, поки дитина не навчилася сидіти, а після шести місяців життя немовлят уже можуть повноцінно садити в *прогулянковий блок*. Дітей можуть носити в спеціальних *слінг-шарфах* [30], *слінг-рюкзаках* або *кенгуру* [30]. Назва *слінг* походить від англійського *baby sling* (*baby* – «немовля», *sling* – «перев'язь, тканинний утримувач»). *Слінг-шарф* – номінація на позначення частини тканини певних розмірів, у яку розміщується дитина для транспортування. Немовля можна носити в різному положенні як спереду, так і на боці або за спиною. *Слінг-рюкзак* має інший вигляд, але такі самі функції. Його ще називають *ергономічним рюкзаком* або *ергорюкзаком* [31; 30], оскільки є зручним у використанні. Номінація *кенгуру* утворилася від назви однойменної тварини, котра носить свою дитину в спеціальній сумці на животі. *Кенгуру* зовнішньо схоже на *слінг-рюкзак* та має властивості, як і у інших пристосувань для переноски дітей.

Висновки до розділу 2

Детально вивчивши особливості життя дитини першого року й виокремивши найважливіші сфери цього вікового періоду, ми зібрали та зафіксували лексику, належну до тематичної групи слів «Дитина першого року життя».

Аналіз номінацій було здійснено за такими лексико-тематичними підгрупами: «Дитина та її родичі», «Мовлення дитини», «Рухова активність

дитини», «Годування дитини», «Одягання дитини», «Сон дитини», «Предметний світ дитини».

Під час аналізу з'ясовано лексико-семантичні особливості мовних одиниць. Виявлено, що загалом представлені номінації досить різноманітні, оскільки відзначаються частиномовною належністю, структурою та походженням, специфікою вживання тощо, а численну групу становлять найменування немовлят за різноплановою характеристикою.

ВИСНОВКИ

Період дитинства має чимало особливостей; це час, коли діти вчаться, пізнають світ, кожного дня набувають нових навичок. Тому вивчення лексики на позначення дитини та її життя може бути різноаспектним, що робить тему важливою, актуальною та цікавою.

У кваліфікаційній роботі ми дослідили лексику тематичної групи «Дитина першого року життя». Під час вивчення теоретичних передумов було встановлено, що цей віковий період є об'єктом зацікавлення великої кількості науковців, зокрема мовознавців. У результаті дослідження виявлено специфіку тематичної та лексико-семантичної групи, а також визначено структуру лексичного значення слова.

Після впорядкування та систематизування лексики було окреслено її склад та виокремлено відповідні лексико-тематичні підгрупи, у межах яких і було здійснено аналіз фактичного матеріалу. З'ясувавши лексико-семантичні особливості обраних номінацій, відзначаємо, що слова, представлені тематичними підгрупами, можна характеризувати за різними критеріями. Наприклад, за походженням фіксуємо як власне українські (*новонароджене, малюк, первенятко*), так і запозичені (*боді, сліп, фідер*) лексеми. За вживанням номінації можемо розподілити на загальноновживані (*ліжко, пелюшка, підгузки*) та особливі, до яких відносимо діалектні (*лельо, дитятейко, дитюк*), застарілі одиниці (*чадо, кістка, отець*) та неологізми (*ніблер, фруттейкер, снєк-стаканчик*).

Можемо прослідкувати, що велика кількість назв належить до експресивної лексики з позитивним емоційним забарвленням: зокрема номінації, утворені за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів, таких як: *-оньк-* (*дитинонька, матінонька, бабонька*); *-еньк-* (*батенько, мамусенька, дідусенько*); *-очк-* (*таточко, маточка, дитиночка*); *-ечк-* (*татечко, бабусечка, дідусечко*); *-ун-* (*сеструня, дитинуня*); та метафоричні назви, які також

представлені зменшено-пестливими утвореннями (*зозулька, перлик, соколятко*), що пов'язані з вираженням ніжності, турботи та тепла до дітей цього вікового періоду й відображають менталітет українців як нації, для якої сімейні цінності стоять на першому плані; і використання зменшено-пестливих форм на позначення своєї дитини, родичів та всього, що оточує немовлят, є загальноприйнятим та навіть традиційним способом комунікації.

Залежно від кожної окресленої підгрупи можна виявити одиниці різної частиномовної належності: іменники (*годовик, близнята, лепетун*), дієслова (*їстоньки, спатунькати, придрімувати*); прикметники (*масінький, малесенький, манюсенький*). Представлені номінації є різними за структурою: однокомпонентні (*підкидьок, богданочка, кровинка*); двокомпонентні за типом словосполучення (*пташа жовтороте, мамине телятко, нагуляна дитина*) або ж прикладкового типу (*поїльник-непроливайка*) та багатоконпонентні (*тарілочка глибока з кришкою*) найменування.

Здійснене дослідження дозволяє зробити висновок, що лексика обраної тематичної групи є численна та різноманітна. Така велика кількість номінацій обумовлена різними факторами, що відображають фізіологічні, психологічні та соціокультурні особливості. Зауважмо, що тематична група слів «Дитина першого року життя» немає закритих меж, а тому здатна до поповнення й оновлення фактичного матеріалу, що може стати перспективою подальших досліджень науковців, зацікавлених представленою темою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. П, Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.]; науковий керівник О. Л. Кононко. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
2. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: У 2-х т. Т. 1. А– Н. Луцьк: Ред.-вид. відділення «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 354 с.
3. Асаула М. М. Лексико-семантичні особливості дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщини) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер.: Філологія, 2009. № 854. Вип. 57. С. 174–178.
4. Богуш А. М., Панасюк Т. В., Долина А. П. [та ін.] Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 160 с.
5. Бріцина Олеся. Наративні практики старості (традиція та сучасність) // Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 5. «Старість. Смерть. Культура вшанування небіжчиків». К.: Дуліби, 2015. С. 5–23.
6. Бурячок А. А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. 150 с.
7. Буц Н. В. Семантична специфіка ментального лексикону: особливості вживання слова «Мати» у поезії Т. Г. Шевченка // Кримський науково-методичний центр управління освітою НАПН України, м. Сімферополь: Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». Том 25 (64) № 4. Ч. 1. С. 315–318.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

9. Вусик О. С. Словник українських синонімів. Дніпропетровськ, 2000. 423 с.
10. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
11. Горбатенко І. С. Тематичні групи лексики в поезії Сергія Жадана // Актуальні питання філології та методології: збірник статей студентів. СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2019. С. 30–36. URL: <https://www.repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9288/1/Стаття%20про%20С.%20Жадана.%20І.%20Горбатенко.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).
12. Горбач О. Словник діалектної лексики західнополіської говірки села Остромичі, кол. повіту Кобринь // Західно-Поліська говірка села Остромичі, кол. повіту Кобринь. Мюнхен, 1973. 64 с.
13. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. К.: Либідь, 2006. 256 с.
14. Гурова О. М. Лексико-семантичне поле «вік людини» в українській мові: дисертація ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2018. 216 с.
15. Гурова О. М. Семантика слів дитя, дитина як репрезентант класифікаційних характеристик віку дитини // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2016. № 74. С. 154–159.
16. Гурова О. М., Філон М. І. Лексико-семантична підгрупа «підлітки» в українській мові // Вісник запорізького національного університету: збірник наукових праць. Філологічні науки. № 2, 2018. С. 5–12.
17. Ганок // Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/share/npiDT6LEWWBUosKf/?mibextid=WC7FNe> (дата звернення: 29.03.2024).
18. Дияк Я. Концепт «дитина» // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) Випуск 9. 2017. С. 44–49. URL:

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24631/Dyak%20Ya..pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.05.2023).

19.Дорошенко Л. В., Топачевський С. К. Репрезентація концепту «childhood – дитинство» в англomовній лінгвокультурі // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблем перекладу: всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філол. наук, проф. Д. І. Квеселевича (1935–2003), 11 травня 2018 р.: тези доп. ЖДУ ім. І. Франка, Житомир, 2018 С. 62–67.

20.Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1982–2012.

21.Занько Г. Основні елементи картини світу українськомовної дитини // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2014. № 2. С. 19–23.

22.Зелінська О. Мовні засоби змалювання дітей в українському художньому дискурсі // Філологічний часопис. 2017. Вип. 2. С. 119–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filoljour_2017_2_14 (дата звернення: 22.05.2023).

23.Інтернет-магазин «Demi baby». URL: <https://demibaby.com.ua/ua> (дата звернення: 29.03.2024).

24.Інтернет-магазин «Garnamama». URL: <https://garnamama.com/ua> (дата звернення: 29.03.2024).

25.Інтернет-магазин «Kalynka». URL: <https://kalynka.com.ua> (дата звернення: 20.04.2024).

26.Інтернет-магазин «Pampik». URL: <https://pampik.com> (дата звернення: 11.03.2024).

27.Інтернет-магазин «Panama». URL: <https://panama.ua> (дата звернення: 11.03.2024).

28.Інтернет-магазин «Sinsey». URL: <https://www.sinsay.com/ua/uk/> (дата звернення: 29.03.2024).

29.Інтернет-магазин «Tunes». URL: <https://tunes.ua> (дата звернення: 29.03.2024).

30. Інтернет-магазин «Антошка». URL: <https://antoshka.ua/ua/> (дата звернення: 20.04.2024).

31. Інтернет-магазин «МА». URL: <https://ma.com.ua/ua> (дата звернення: 29.03.2024).

32. Інтернет-магазин «Малишам». URL: <https://malisham.kiev.ua> (дата звернення: 20.03.2024).

33. Інтернет-магазин «На діток». URL: <https://naditok.com.ua/ua/> (дата звернення: 29.03.2024).

34. Інтернет-магазин «Щастя дітям». URL: <https://happy-babies.com.ua/ua/> (дата звернення: 20.04.2024).

35. Калько В. Вербальна репрезентація концепту діти в українських пареміях // Мовознавчий вісник. 2012. Вип. 14–15. С. 271–279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2012_14-15_433 (дата звернення: 22.05.2023).

36. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. 4-те вид., опрац. і значно допов. Львів: БаК, 2012. 523 с.

37. Кононенко М. Вербалізація концепту «дитина» в шкільних підручниках з української мови // Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві. м. Львів, 30-31 жовтня 2015 р. С. 16–18. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/07oct2015/03.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).

38. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика: збір. наук. праць. Київ: Наукова думка, 1987. 268 с.

39. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів: Вища школа, 1980. 184 с.

40. Крутоголова О. В., Гладченко К. Ю. Структурна модель лексико-семантичного поля «підліток» у тетралогії Марини Павленко «Русалонька із 7-в» як репрезентант ідеї лексичної неперервності // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Філологія. Мовознавство. 2014. Т. 221,

Вип. 209. С. 52–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2014_221_209_13 (дата звернення: 22.05.2023).

41.Линник Т. Г. Специфічно дитячі слова української мови: семантика та морфологія. 2002. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75163/30-Linnik.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.05.2023).

42.Лисенко П. С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся. Київ: АН УРСР, 1961. 72 с.

43.Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків: Вища школа, 1977. 108 с.

44.Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків: ХНПУ, 2006. 150 с.

45.Логвиненко М. Текстовий концепт дитинство в прозі Еріка–Еммануеля Шмітта: досвід лінгвокогнітивного аналізу // *Studia linguistica*. 2012. Вип. 6 (2). С. 112–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6%282%29__20 (дата звернення: 22.05.2023).

46.Мамич М. В., Шевченко-Бітенська О. В. Семантична структура терміна «дитина» в законодавчих текстах і професійна компетентність студентів-правників: асоціативно-семантичний аспект // *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 56. Art. № 2326.Polska Akademia Nauk, 2021. 21 с.

47.Матвєєв В. І. Зіставна характеристика лексико-семантичної групи найменувань дітей за віком // *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 60–64.

48.Матвєєв В. І. Іменники на позначення дитячого віку. // *Культура слова*. 1984. Вип. 27. С. 48–53.

49.Ментинська І. Б. Тематична та лексико-семантична класифікація українських комп'ютерних термінів // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 26–31. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mentynska_Iryna/Tematychna_ta_leksyko-

semantychna_klasyfikatsiia_ukrainskykh_kompiuternykh_terminiv/ (дата звернення: 22.05.2023).

50. Микульчик Р. Тематична класифікація фізичних термінів-епонімів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології. 2016. № 842. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2016_842_19 (дата звернення: 22.05.2023).

51. Нахапетова О. В. Співвідношення понять термін, номер, номенклатура у назвах спорідненості і свояцтва // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Філологічні науки». Вип. 38. 2018. с. 154–158.

52. Немовля // Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Немовля> (дата звернення: 29.03.2024).

53. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: [у 2 ч.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. Думка. Ч. 1: А–Н. 1984. 494 с.

54. Орлова Ю. В. Структура денотативних сем концепту «вік людини» (на матеріалі української, російської та англійської мов) // Лінгвістика. Збірник наукових праць № 2 (17). ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Луганськ. 2009. С. 63–69.

55. Пікалова А. Основні параметри англомовного дитячого поетичного дискурсу. Філологічний дискурс. 2018. Вип. 7. С. 228–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2018_7_24 (дата звернення: 22.05.2023).

56. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. К.: Довіра, 2001. 477 с. URL: <https://slovník-sinonimiv-polyugi.slovaronline.com> (дата звернення: 19.03.2024).

57. Попова Г. П. Основні концепти картини світу українськомовної дитини // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Випуск 26. Київ. 2014. С. 87–97.

58.Речі для немовлят українською // Мова – ДНК нації. Антисуржик. URL: <https://ukr-mova.in.ua/library/antusurzhuk/rechi-dlya-nemovlyat-ukrayinskoju> (дата звернення: 29.03.2024).

59.Сагаровський А. А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Випуск 1–2. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011–2013.

60.Сагач Г. М. Концепт «дитина» в поетичній творчості Тараса Шевченка // Таврійський вісник освіти. 2015. № 1. С. 65–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_1_13 (дата звернення: 22.05.2023).

61.Семиряк В. Д. Номінація дитини в українській мові // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. 2002. № 3. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2784.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).

62.Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 188 с.

63.Словник української мови / за ред. Б. Грінченка / зібрала редакція журналу «Кіевская Старина»; упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. Томи I–IV. Київ. 1907–1909. 2971 с.

64.Словник української мови. У 20 томах. Т. 1–13. Київ: Наукова думка, 2010–2022.

65.Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980.

66.Соска // Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Соска> (дата звернення: 29.03.2024).

67.Спорідненість // Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Спорідненість> (дата звернення: 29.03.2024).

68.Ставицька Л. О. Український жаргон. Словник. Київ : Критика, 2005. 496 с.

69. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2016. 473 с.

70. Тищенко Т. М. Способи номінації в тематичній групі родильного обряду в східноподільських говірках // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 43. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 286–290. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8207/1/Tyshchenko_Sposoby_nominaci.pdf (дата звернення: 22.05.2023).

71. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

72. Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ) / ред. М. В. Попович. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53392-0.html> (дата звернення: 29.03.2024).

73. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів: у двох частинах. Частина I. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 220 с.

74. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: у 4-х т. / ВПК Запоріжжя, 1992. Т. 1 (А–Ж). 324 с.

75. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.

76. Яковлєва В. Б. Вербалізація концепту сім'я в українській мовній картині світу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2008. 240 с.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню тематичної групи слів «Дитина першого року життя» в українській мові. Тема дитини і дитинства є широкою та багатогранною, через це вона цікава для лінгвістичних досліджень. Однак ще не було спроб дослідити лексику тематичної групи «Дитина першого року життя», в чому і полягає актуальність нашої праці. Вивчення такої лексики є важливим завданням. Діти за перший рік знайомляться зі світом, починають засвоювати мову та отримують вміння взаємодіяти в соціумі. Метою роботи є з'ясувати лексико-семантичні особливості слів зазначеної тематичної групи. Реалізація мети потребує виконання таких завдань: 1) визначити теоретичні передумови вивчення лексики тематичної групи «Дитина першого року життя»; 2) окреслити склад і структуру лексики тематичної групи «Дитина першого року життя»; 3) схарактеризувати лексико-семантичні групи зі значенням «дитина першого року життя»; 4) з'ясувати особливості семантики мовних одиниць. Об'єктом дослідження є лексика тематичної групи «Дитина першого року життя». Предмет – лексико-семантичні особливості лексики зі значенням «дитина першого року життя». Джерелами фактичного матеріалу є словники різного типу (тлумачні, синонімів), інтернет-ресурси (форуми, сайти торгових марок), наукові роботи. У роботі використані описовий метод (для з'ясування лексико-семантичної організації), елементи компонентного аналізу (з метою з'ясування різниці в семантичному наповненні), а також частково квантитативний прийом (під час встановлення поширеності різних груп оцінної лексики, активності та продуктивності словотвірних типів). У роботі вперше здійснено комплексний аналіз лексики тематичної групи «Дитина першого року життя» за лексико-тематичними підгрупами та з'ясовано структурно-семантичні особливості номінацій. Кваліфікаційна робота

складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (76 позицій). Повний обсяг роботи – 47 сторінок та 8 сторінок літератури.

Ключові слова: тематична група, лексичне значення, лексико-семантична група, дитина першого року життя, номінація.

ANNOTATION

The qualification work is devoted to the study of the thematic group of words "Child of the first year of life" in the Ukrainian language. The topic of child and childhood is broad and multifaceted, which is why it is interesting for linguistic research. However, there have been no attempts to study the vocabulary of the thematic group "Child of the first year of life", which is the relevance of our work. Studying such vocabulary is an important task. During the first year, children get acquainted with the world, begin to learn the language and gain the ability to interact in society. The aim of the study is to find out the lexical and semantic features of the words of this thematic group. The realization of the goal requires the following tasks: 1) to define the theoretical prerequisites for studying the vocabulary of the thematic group "The child of the first year of life"; 2) to outline the composition and structure of the vocabulary of the thematic group "The child of the first year of life"; 3) to characterize lexical and semantic groups with the meaning "the child of the first year of life"; 4) to find out the peculiarities of the semantics of linguistic units. The object of the study is the vocabulary of the thematic group "The child of the first year of life". The subject is the lexical and semantic features of the vocabulary with the meaning "a child of the first year of life". The sources of factual material are dictionaries of various types (explanatory, synonyms), Internet resources (forums, trademark sites), and scientific papers. The paper uses a descriptive method (to determine the lexical and semantic organization), elements of component analysis (to determine the difference in semantic content), and a partially quantitative method

(to determine the prevalence of different groups of evaluative vocabulary, activity and productivity of word-formation types). For the first time, the paper provides a comprehensive analysis of the vocabulary of the thematic group "The Child of the First Year of Life" by lexical and thematic subgroups and reveals the structural and semantic features of the nominations. The qualification work consists of an introduction, two chapters, conclusions and a list of references (76 items). The full volume of the work is 47 pages and 8 pages of references.

Key words: thematic group, lexical meaning, lexical-semantic group, child of the first year of life, nomination.